

Psihološka otpornost roditelja i otpornost njihove djece

Bojčić Santrač, Lana

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:407406>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

POSLIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ CJELOŽIVOTNO UČENJE

Lana Bojčić Santrač

PSIHOLOŠKA OTPORNOST RODITELJA I OTPORNOST NJIHOVE DJECE

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, veljača, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

POSLIJEDIPLOMSKI SPECIJALISTIČKI STUDIJ CJELOŽIVOTNO UČENJE

Lana Bojčić Santrač

PSIHOLOŠKA OTPORNOST RODITELJA I OTPORNOST NJIHOVE DJECE

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Renata Miljević-Riđički

Studentica: Lana Bojčić Santrač

Zagreb, veljača, 2024.

Sadržaj

1.	UVOD	1
1.1.	Psihosocijalni razvoj djeteta	2
1.1.1.	Regulacija emocija u djetinjstvu	5
1.1.2.	Socijalni razvoj i socijalizacija emocija djeteta	5
1.1.3.	Temelj za stvaranje otpornosti, razvoj osjećaja sigurnosti i pripadnosti	6
1.1.4.	Utjecaj razvoja privrženosti u najranijoj dobi na psihološku otpornost.....	9
1.2.	Utjecaj okoline na psihosocijalni razvoj i razvoj psihološke otpornosti djeteta	12
1.2.1.	Teorija ekoloških sustava Urijea Bronfenbrennera.....	14
1.2.2.	Teorija posredovanog učenja Reuvena Feuersteina	16
1.2.3.	Sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog.....	17
1.3.	Životno zadovoljstvo i psihološka otpornost roditelja	18
1.4.	Zaključak.....	20
2.	CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	22
3.	METODA	23
3.1.	Ispitanici	23
3.2.	Instrumenti.....	24
3.3.	Postupak.....	29
3.4.	Statistički postupci obrade podataka:	30
4.	REZULTATI.....	31
4.1.	Psihološka otpornost roditelja.....	31
4.2.	Psihološka otpornost djece	35
4.3.	Povezanost psihološke otpornosti djece i roditelja	44
4.4.	Mogućnost objašnjenja psihološka otpornost djece	45
5.	RASPRAVA.....	47
5.1.	Prednosti i nedostaci rada	49
5.2.	Znanstveni doprinos rada	50
6.	ZAKLJUČAK	51
7.	LITERATURA	52
8.	PRILOG	56
9.	ŽIVOTOPIS AUTORICE.....	57
10.	IZJAVE	59

Zahvala

Želim se zahvaliti svojoj mentorici prof.dr.sc. Renati Miljević-Riđički, gospodinu Zvonku Šebu i doc.dr.sc.Ivanu Deviću na usmjeravanje i vođenje prilikom pisanja završnog specijalističkog rada čime su omogućili da temu završnog rada kvalitetno razložim i sročim u strukturiranu cjelinu. Također, posebne zahvale mojim roditeljima, ocu Damiru Bojčiću i majci Vlatki Štefančić za financijsku i logističku podršku, a povrh svega velike zahvale mojem suprugu Zoranu Santraču i sinu Nolanu Santraču za neiscrpnu inspiraciju i motivaciju tijekom pisanja završnog rada.

Sažetak

Otpornost se definira kao sposobnost održavanja prilagođenog funkcioniranja i očuvanja mentalnog zdravlja, unatoč različitim životnim nedaćama (Miljević-Riđički, 2013). Glavni cilj istraživanja je ispitati povezanost psihološke otpornosti roditelja i njihove djece, te dodatno ispitati razlike u psihološkoj otpornosti roditelja i djece s obzirom na neka sociodemografska obilježja (spol, dob, broj djece u obitelji, redoslijed rođenja te socioekonomski status obitelji). Također će se ispitati i mogućnost objašnjenja psihološke otpornosti djece na temelju otpornosti njihovih roditelja i sociodemografskih obilježja. Otpornost će se prezentirati kao nezaobilazan faktor u rastu i razvoju svakog pojedinca u emocionalnom, socijalnom i akademskom smislu. Provedeno je kvantitativno, korelacijsko istraživanje kojim je ispitana psihološka otpornost djece predškolske dobi (n = 104) i otpornost njihovih roditelja (n = 208). Nakon statističke analize, dobiveni rezultati su raspravljani u kontekstu teorijskih (prvenstveno socijalnih i emocionalnih) okvira koji otpornost djece i roditelja ističu kao skup potrebnih vještina i znanja za uspješno suočavanje sa životnim izazovima i kompleksnim situacijama.

Ključne riječi: psihološka otpornost, psihosocijalni razvoj, socioemocionalni razvoj

Abstract

Resilience represents the ability to maintain adapted functioning and preserve mental health, despite various life adversities (Miljević-Riđički, 2013). The main objective of the research is to examine the relationship between the psychological resilience of parents and their children, and to further examine the differences in psychological resilience of parents and children with regard to some sociodemographic characteristics (gender, age, number of children in the family, order of birth and socioeconomic status of the family). The paper also examines the possibility of explaining the psychological resilience of children based on the resilience of their parents and sociodemographic characteristics. A quantitative, correlation study was conducted to examine the psychological resilience of preschool children ($n = 104$) and the resilience of their parents ($n = 208$). The results were discussed in the context of theoretical (primarily social and emotional) frameworks that emphasize the resilience of children and parents as a set of necessary skills and knowledge to successfully cope with life challenges and complex situations.

Key words: psychological resilience, psychosocial development, socioemotional development

1. UVOD

Govoreći o pojedincu koji je sukreator vlastitog života, a opet je neizostavan dio cjeline, ističemo važnost dječjeg razvoja kao postavljanje temelja za kvalitetan i svrhovit život u odrasloj dobi. Kompleksne socijalne i emocionalne okolnosti dvadeset i prvog stoljeća zahtijevaju razvoj posebnih znanja, vještina i sposobnosti pojedinca za uspješno prevladavanje životnih izazova i nedaća. Kad je riječ o psihološkoj otpornosti, ističe se spoznaja da su glavna obilježja mentalne izdržljivosti u teškim životnim okolnostima ustrajnost, hrabrost i optimizam (Pavin Ivanec i Miljević-Ričički, 2013), unatoč preprekama i izazovnim životnim situacijama. Jedan od glavnih ciljeva poticanja razvoja psihološke otpornosti jest osposobiti svakog pojedinca za sagledavanje problema iz različitih perspektiva te prema tome pristupati rješavanju tih problema na različite načine. Istraživanja su pokazala da otporna djeca i adolescenti posjeduju vještine za rješavanje problema (Benard, 2004; Kotliarenko i sur., 1998), što se ističe kao jedan od presudnih faktora za suočavanje s nedaćama i ublažavanje utjecaja negativnih životnih okolnosti. Sposobnost rješavanja problema također ima presudnu ulogu u procjeni rizika, vrednovanju resursa, uspostavi realističnih planova te ostvarivanju zdravih odnosa, što je sve neophodno za prilagodbu i otpornost (Werner i Smith, 2001). Otpornost se definira, uz ostalo, i kao sposobnost održavanja prilagođenog funkcioniranja i očuvanja mentalnog zdravlja, unatoč različitim životnim nedaćama (Pavin Ivanec i Miljević-Ričički, 2013). U vezi s očuvanjem mentalnog zdravlja, navodi se da je poticanje pozitivnog i optimističnog razmišljanja u teškim razdobljima ključno u njegovu očuvanju (Noble i McGarth, 2008).

Ovim se pristupom djecu i adolescente potiče na sagledavanje životnih poteškoća kroz prizmu izazovnih situacija koje će biti odlična prilika za njihov osobni rast i razvoj te razvoj glavnih mehanizama u njihovu rješavanju.

Isto tako, u mnogim se istraživanjima navodi da je obitelj platforma za razvoj otporne i mentalno izdržljive djece. Takvo obiteljsko okruženje podrazumijeva toplije odnose s roditeljima ali i izraženu strukturu te jasno postavljene granice (Wayman i sur., 1992). Govoreći o strukturi i jasno postavljenim granicama, Olson (2000) ističe da je ravnoteža između strukture i fleksibilnosti preduvjet za razvoj otpornosti u obitelji. Upravo će psihološka otpornost roditelja i njihova mentalna izdržljivost biti okosnica za adekvatan psihosocijalni razvoj djeteta i razvoj njegove otpornosti. Goldstein i Brooks (2005) pišu o povezanosti djetetovog mentalnog sklopa i mentalnog sklopa roditelja te objašnjavaju da roditelji koji podržavaju proces odgajanja otporne djece razumiju što trebaju činiti kako bi utjecali na razvoj otpornog mentalnog sklopa djeteta. Smjernice koje roditelji trebaju pratiti za poticanje razvoja otpornosti svoje djece su izražavanje empatije, otvoreni dijalog i

aktivno slušanje, mijenjanje „negativnih scenarija“, prihvaćanje djece onakvima kakva jesu, omogućavanje djeci situacija u kojima će razvijati osjećaj uspješnosti i kompetentnosti, ukazivanje na situacije u kojima su pogreške odlična iskustva iz kojih se uči, razvijanje odgovornosti, suosjećanja i društvene svijesti te discipliniranje u smislu promicanja samodiscipline i osjećaja vlastite vrijednosti (Goldstein i Brooks, 2005).

Poticanje razvoja hrabrosti, ustrajnosti, snage i nade te optimističnog sagledavanja problematičnih situacija, ističe se kao glavni mehanizam za suočavanje s izazovima i preprekama (McCreary i Dancy, 2004; Orthner, Jones-Sanpei i Williamson, 2004). Glavni mehanizmi za suočavanje sa životnim izazovima i preprekama čine važan temelj osobnom rastu i razvoju te psihološkom sazrijevanju djeteta. Uspješno suočavanje s nedaćama utječe na djetetovo samopouzdanje i samopoštovanje te razvoj osobnog identiteta (Bredenkamp i Copple, 1997). Upravo će životne teškoće biti prilika za djetetov socioemocionalni razvoj i osjećaj uspješnosti (Dockett, Perry, Tracey, 1997). Djeca će umjesto usredotočenosti na negativne ishode određenih situacija biti sposobna uvidjeti pozitivne strane problema i priliku za učenje. Za očekivati je da će upravo iskorištavanje tih prilika utjecati na razvoj njihove otpornosti i mentalne izdržljivosti te na usvajanje pozitivnog pristupa nedaćama. (Cefai i sur., 2015). U skladu s navedenim, postavljeni su i ciljevi te hipoteze planiranog istraživanja.

1.1. Psihosocijalni razvoj djeteta

Dječji psiholozi istražuju dječji psihosocijalni razvoj te razvoj njihovih socijalnih i emocionalnih vještina, a ta istraživanja rezultirala su sličnim zaključcima. U svojim istraživanjima vezanima za socioemocionalni razvoj djeteta, oni ističu važnost kvalitetne interakcije okoline i djeteta, odnosno važnost odnosa između roditelja i djeteta u njegovoj najranijoj dobi. U ovom slučaju, interakcija roditelja i djeteta u njegovoj najranijoj dobi, odnosi se na nezamjenjivi odnos primarnog skrbnika i djeteta, što u većini slučajeva podrazumijeva neraskidivu vezu, uglavnom ali ne isključivo, majke i djeteta. Specifičan i nezamjenjiv odnos primarnog skrbnika i djeteta u najranijem djetinjstvu opisuje se kao „prvu vezu“ i navodi da je „materinska ljubav za mentalni razvoj novorođenčeta i djeteta važna jednako kao i vitamini i bjelančevine za tjelesno zdravlje“ (Bowlby, 1951, prema Bouillet, Uzelac, 2007). Mnogi dječji psiholozi privrženost opisuju kao intenzivnu i snažnu emocionalnu povezanost koju dijete ostvaruje sa sebi bliskim osobama pritom osjećajući ugodu i radost (Bowlby, 1969, prema Bouillet, Uzelac, 2007). Bowlby razvija teoriju privrženosti u kontekstu koji opisuje sigurnu i nesigurnu privrženost te ističe utjecaj same privrženosti na cjelokupni psihosocijalni razvoj djeteta (Bouillet,

Uzelac, 2007). Sigurna privrženost opisuje se kao „brižna veza“ i „veza puna ljubavi“ koja je dugotrajna i odnosi se na „težnju tokom prve dvije godine života, da se traži blizina određenih ljudi, da se bude spreman primati brigu od drugih ljudi te se osjećati sigurnim u njihovoj nazočnosti“ (Maccoby, 1980, prema Brajša-Žganec, 2003). Dječji psihosocijalni razvoj podrazumijeva razvoj dječje interakcije s vršnjacima i odraslima te ističe njihova ponašanja, stavove i afekte (Brajša-Žganec, 2003). Djetetovim rođenjem i ranom socijalnom interakcijom s primarnim skrbnikom započinje proces djetetovog socijalnog razvoja i sazrijevanja. Prema Bowlbyju, djetetova psihosocijalna prilagodba uvelike će ovisiti o razvoju međusobne privrženosti između njega i primarnog skrbnika, koja se pak intenzivno razvija u situacijama u kojima primarni skrbnik adekvatno i pravovremeno odgovara na dječje potrebe. Djetetova psihosocijalna prilagodba podrazumijeva prikladan razvoj socijalnih vještina, koje se očituju kroz interakciju s okolinom u kojoj živi i djeluje. Prema tome, zaključujemo da socijalno sazrijevanje obuhvaća poznavanje i razumijevanje pravila, vrijednosti i normi zajednice u kojoj pojedinac živi. Socijalna kompetencija vidljiva je također u dječjoj interakciji i ophođenju prema osobama u njegovoj okolini, odnosno u prosocijalnim vještinama koje su vidljive kroz sposobnost funkcioniranja u grupi, reguliranje vlastitih emocija i toleranciju na stres. Upravo zato, stručnjaci ističu da je u ranoj dobi dječja igra presudna za razvoj socijalnih kompetencija i vještina s obzirom na to da djeca kroz igru razvijaju samosvijest i samopouzdanje te otkrivaju svijet oko sebe (Berk, 2008). Berk također navodi da djeca kroz igru prerađuju svakodnevna iskustva te na taj način usvajaju nove vještine u sigurnom okruženju bez straha od kritiziranja ili osuđivanja. Djeca postaju samosvjesna, samopouzdana i vješta u komunikaciji, što će rezultirati uspješnijim razumijevanjem misli i osjećaja drugih ljudi (Berk, 2008). Socijalizacija je cjeloživotni proces, a glavni cilj socijalizacije jest razvoj pojedinca u zrelog i odgovornog pripadnika društva (Pennington, 1997). Samospoznaju ističemo kao jednu od temeljnih odrednica za adekvatan socijalni razvoj, no isto tako socijalna je spoznaja nezaobilazan faktor koji utječe na socijalizaciju pojedinca (Pennington, 1997). Socijalna spoznaja objašnjava procese kroz koje pojedinac percipira, zapaža i pamti stvari o sebi i drugim ljudima (Pennington, 1997). U kontekstu socijalne spoznaje ističe se i socijalna percepcija koja proučava način na koji stvaramo dojmove i donosimo zaključke o drugim ljudima, te naglašava da je važan izvor informacija kojima se pritom služimo neverbalno ponašanje ljudi, kao što su njihovi izrazi lica ili, primjerice, pokreti (Aronson, Wilson i Akert, 2005). S obzirom na to da stručnjaci ističu socijalizaciju kao cjeloživotni proces koji započinje u najranijoj dobi, oni zaključuju da prepoznavanje neverbalnih signala počinje upravo u dojenačkoj dobi i u fazi razvoja privrženosti, što se navodi kao sami početak socijalizacije pojedinca.

Ako se psihosocijalni razvoj ne odvija prema predviđanjima, izostat će sve navedeno. Uzroci tome, uz ostalo, mogu biti i različiti roditeljski stilovi ponašanja. Tako, primjerice, permisivni i autoritarni odgojni stil podrazumijevaju nerestriktivnost i popustljivost u odgoju, dok je potonji prepoznatljiv po emocionalnoj hladnoći i čvrstoj roditeljskoj kontroli. Navedeni odgojni stilovi dvije su krajnosti koje djetetu ne pružaju mogućnost adekvatnog socioemocionalnog razvoja. Emocionalnost i kontrola temeljne su dimenzije, a ravnoteža između tih dviju dimenzija glavni je uvjet za primjeren socioemocionalan razvoj djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Adekvatan socioemocionalni razvoj koji, uz ostalo, pretpostavlja i regulaciju emocija, postavlja temelje za cjelokupno funkcioniranje pojedinca unutar društva i kvalitetu njegovog interpersonalnog života. Istraživanja pokazuju da su djeca koja se ističu razvijenom emocionalnom inteligencijom, emocionalnim razumijevanjem i emocionalnom stabilnošću, odrastala u obiteljskom okruženju u kojem im je bila omogućena sigurna privrženost u najranijoj dobi (Berk, 2008). Faze emocionalnog razvoja dijele se na fazu usvajanja emocija, diferencijacije i transformacije emocija.

1) Faza usvajanja emocija pretpostavlja percepciju i izražavanje emocija, refleksne reakcije, karakteristike temperamenta te usvajanje određenih emocionalnih obilježja. Ova faza karakteristična je za razdoblje ranog djetinjstva u kojem pojedinac, u interakciji s okolinom, uči prepoznavati vlastite emocije, kontrolirati ih i iskazivati. Osnovne emocije kao što su radost, interes ili iznenađenje, strah, tuga, ljutnja i gađenje, pojavljuju se već u ranom djetinjstvu, pri čemu se napominje da određeni teoretičari neke od navedenih ne priznaju. Primjerice, Campos i Barret (1984) izostavljaju emociju gađenja, Bridges (1932), Oatley i Johnson-Laird (1987) ne slažu se s time da interes pripada osnovnim emocijama, dok McDougall (1926) i Tomlin (1963) tugu smatraju spornom (prema Brajša-Žganec, 2003).

2) Diferencijacija emocija je druga faza u kojoj djeca uče diferencirati i modificirati izražavanje svojih emocija dok pritom oponašaju vlastite roditelje, usvajaju njihove obrasce ponašanja i sve to primjenjuju u interakciji s njima. Riječ je o modificiranju signala na koje utječu obiteljski obrasci ponašanja. Tijekom druge godine života djeca postaju svjesna primarnih emocija te počinju razvijati složenije emocije kao što su empatija ili zavist (Brajša-Žganec, 2003).

3) Faza transformacije ili reorganizacije emocija podrazumijeva transformaciju emocionalnog stanja u procese razmišljanja te mijenjanje emocionalnog procesa iskustvom i znanjem. Smatra se da u opisanoj fazi dolazi do procesa povezivanja emocija i njihove verbalizacije (Brajša-Žganec, 2003).

1.1.1. Regulacija emocija u djetinjstvu

Odnos s primarnim skrbnikom stvara temelje za prepoznavanje, usvajanje i regulaciju emocija u ranom djetinjstvu. Razvoj regulacije i samoregulacije djeteta također u velikoj mjeri ovisi o adekvatnom i pravovremenom odgovoru okoline na djetetove zahtjeve i potrebe. Upravo adekvatno zadovoljavanje djetetovih potreba u najranijoj dobi uvjetuje razvoj privrženosti djeteta s primarnim skrbnikom, koja, s obzirom na zadovoljavanje ili nezadovoljavanje potreba, može biti sigurna ili nesigurna. U situacijama u kojima primarni skrbnik adekvatno odgovara na djetetove potrebe, on regulira djetetove emocije i stvara preduvjet za razvoj samoregulacije u odrasloj dobi.

Regulacija emocija obuhvaća mnoge intrinzične i ekstrinzične procese, modificiranje emocija, toleranciju na stres, uspješno ili neuspješno intrapersonalno i interpersonalno djelovanje, te prevladavanje tjeskobe i strahova.

Tijekom odrastanja dijete usvaja sposobnost samokontrole i kontroliranja širokog dijapazona emocionalnih doživljaja i prikladnih reakcija u emocionalnim situacijama, a sve je to, zapravo, sposobnost samoregulacije emocija (Brajša-Žganec, 2003). U kontekstu samoregulacije emocija, ističemo razvoj emocionalne kompetencije i emocionalne inteligencije koja podrazumijeva razvoj sposobnosti uz pomoć koje pojedinac intenzitet emocionalnog reagiranja usklađuje s emocionalnom situacijom. Stručnjaci ističu da je dječji emocionalni i socijalni razvoj ovisan o emocionalnoj interakciji s primarnim skrbnikom, što će kasnije utjecati na razvoj intelekta i na razvoj akademskih vještina. Emocionalni i socijalni razvoj također obuhvaća razvoj svijesti o sebi, razvoj sposobnosti donošenja vlastitih odluka, upravljanje osjećajima, podnošenje stresa, razvoj empatije i komunikacijskih vještina (Goleman, 1997).

1.1.2. Socijalni razvoj i socijalizacija emocija djeteta

Razvoj dječje interakcije s vršnjacima i odraslima obuhvaća ponašanja, stavove i afekte te se definira kao dječji socijalni razvoj (Brajša-Žganec, 2003). Djetetovim rođenjem započinje proces dječjeg socijalnog sazrijevanja, a temelj svega jest rana socijalna interakcija s majkom odnosno primarnim skrbnikom. Prema Bowlbyju, koji iznosi teoriju o privrženosti djeteta i primarnog skrbnika, ističe se da razvoj međusobne privrženosti ovisi o reakcijama roditelja na djetetove signale i potrebe te da se kroz takvu interakciju razvijaju mehanizmi koji djetetu omogućavaju adekvatnu psihosocijalnu

prilagodbu. U okviru psihosocijalne prilagodbe navodi se prikladan razvoj socijalnih kompetencija, koje se posebno ističu kroz interakciju unutar zajednice. U kontekstu toga, socijalni razvoj podrazumijeva upoznavanje, razumijevanje i ovladavanje normama, pravilima i vrijednostima zajednice u kojoj pojedinac živi i djeluje.

Socijalne kompetencije i socijalna inteligencija u najranijem djetinjstvu razvijaju se u skladu s emocionalnom inteligencijom za koju je, kako smo već istaknuli, glavni temelj i preduvjet povezanost djeteta i primarnog skrbnika, odnosno majke. Socijalne kompetencije obuhvaćaju sva ponašanja, stavove i afekte u interakciji s odraslima i s vršnjacima. U literaturi se navodi da se socijalna ponašanja i interakcija između djeteta i primarnog skrbnika odvijaju prema principu urođenih mehanizama, i to tako da roditelj zadovoljava djetetove potrebe i adekvatno reagira na djetetove signale (Bouillet, Uzelac, 2007).

Djetetova prva interakcija s okolinom jest uglavnom odnos s majkom. Prema teorijama o psihosocijalnom razvoju, u odrastanju djeteta ističe se važnost utjecaja okoline i učenja kroz interakciju s okolinom, odnosno kognitivno-razvojni model. Istaknuti psiholog Lav Vigotsky kao začetnik sociokulturalne teorije, ističe važnost kognitivnih procesa za socijalni razvoj. Prema njegovoj teoriji, socijalno iskustvo utječe na kognitivni razvoj, a kognitivne vještine utječu na razvoj socijalne interakcije. Obrasci ponašanja usvojeni u djetinjstvu unutar obitelji, prenose se na sve interpersonalne odnose sa širom okolinom u odrasloj dobi. U tom kontekstu, stručnjaci ističu Bronfenbrennerov ekološki pristup, govoreći o okolini u kojoj dijete razvija svoje socijalne kompetencije, pa se prema tome navodi važnost društva za socioemocionalni razvoj djeteta (Brajša-Žganec, 2003).

1.1.3. Temelj za stvaranje psihološke otpornosti djeteta, razvoj osjećaja sigurnosti i pripadnosti

Govoreći o postavljanju temelja za stvaranje psihološke otpornosti djeteta i pozitivnog ozračja kao takvog unutar same obitelji, ističemo važnost roditeljskog pristupa djetetu i samom odgoju kao cjeloživotnom procesu.

Opisujući različite roditeljske pristupe djetetu i odgoju kao procesu, definiramo četiri tipa roditeljskog stila odgoja: autoritativni ili demokratski, autoritarni ili strogi i autokratski, permisivni ili popustljivi i indiferentni odnosno zanemarujući.

Autoritativni, odnosno demokratski i dosljedni odgojni stil ističe se naglašenom emocionalnom toplinom i jasno definiranim granicama. U kontekstu toga, djeca odrastaju u obiteljskom okruženju punom topline, podrške i razumijevanja, a zahtjevi i granice postavljeni su u skladu s djetetovom dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Roditelji koji djeluju prema odrednicama autoritarnog odgojnog stila, brižni su i emocionalno topli, dosljedni i uvijek spremni za otvorenu komunikaciju s djetetom. Na taj način poštuju djetetovu autonomiju te potiču razvoj samosvijesti i samopouzdanja.

Pravila ponašanja u potpunosti su jasna i transparentno definirana, unaprijed postavljena i argumentirana. Nerijetko autoritativni roditelj s djetetom dogovara zajednička pravila na temelju čega donose zajedničke odluke koje su u skladu s djetetovom dobi (Berk, 2015). Ako roditelj procijeni da je određena odluka vezana za djetetovu akciju prekompleksna, on objašnjava i iznosi svoje argumente te čvrsto stoji pri tome. Na taj se način potiče razvoj djetetovih misaonih i kognitivnih procesa, a istovremeno i razvoj osjećaja za demokratičnost i parlamentarnost. Za razliku od autoritativnog odgojnog stila, autoritaran ili autokratski odgojni stil, predstavlja kruti i strogi pristup odgoju i odgojnim metodama. Roditelji koji prakticiraju autoritarni pristup, djeci iznose svoja velika očekivanja i zahtjeve, popraćene kontrolom i nepopustljivim pravilima, dok emocionalna dostupnost i podrška u potpunosti izostaju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Također, autoritarni odgojni pristup očituje se minimalnom razinom djetetove autonomije i uključenosti u proces odgoja i donošenje zajedničkih odluka (Berk, 2015), što će rezultirati djetetovim niskim samopouzdanjem i samopoštovanjem. Roditelj u potpunosti preuzima odgovornost za donošenje odluka u odgojnom procesu, netolerantan je i nefleksibilan. Na taj će način ograničiti i usporiti djetetov kognitivni ali i socioemocionalni razvoj. Dijete se povlači u sebe ili postaje buntovno i agresivno.

Nasuprot autoritarnom odgojnom stilu ističe se permisivan ili popustljivi odgojni stil koji se očituje kombinacijom emocionalne topline i nepostojanjem jasnih granica. Roditelji koji su predstavnici navedenog odgojnog stila nemaju prevelika očekivanja ili zahtjeve od vlastite djece, emocionalno su osjetljivi za njihove potrebe, a granice i pravila ponašanja nisu jasno definirana (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Emocionalna osjetljivost permisivnog roditelja posebno je izražena, a prevelika sloboda da djeca donose odluke za koje nisu spremna također je prisutna u permisivnom odgojnom stilu. Djeca nisu u mogućnosti usvojiti uobičajena pravila ponašanja koja bi im omogućila razvoj socijalnih kompetencija. Nepostojanje jasnih granica, pravila ponašanja i strukture kao takve, kod djeteta uzrokuje razvoj nesigurnosti što s vremenom potiče agresivnost i impulzivnost u djetetovom ponašanju (Berk, 2015).

Četvrti odgojni stil jest indiferentni ili zanemarujući koji se očituje u emocionalnoj nedostupnosti i hladnoći, nezainteresiranosti roditelja za djetetove potrebe te u nepostojećim granicama i pravilima ponašanja. Roditelji ne pružaju potporu, ne postavljaju prevelike zahtjeve ni očekivanja, a samim time struktura i granice nisu adekvatno definirane. Zajedničko kvalitetno provedeno vrijeme s djetetom svedeno je na minimum, roditelj je nedostupan i ne pokazuje apsolutno nikakve interese za dječje aktivnosti. Sve navedeno negativno utječe na djetetov osjećaj sigurnosti, pripadnosti i samopouzdanja, što će rezultirati djetetovim buntovnim i neprijateljskim ponašanjem. Razvoj socijalnih kompetencija nije adekvatan, a dijete roditelja s indiferentnim roditeljskim stilom postaje i samo neosjetljivo za svoju okolinu.

Iz svega toga možemo zaključiti da je jedan od glavnih preduvjeta za ispunjen i smislen život u odrasloj dobi, sigurnost koju dijete doživi u ranoj dobi (Montgomery, 2019).

Djetetov osjećaj sigurnosti i pripadnosti posebno ovisi o kvalitetnom i ispunjavajućem odnosu s vlastitim roditeljima što će utjecati na razvoj djetetovog samopouzdanja i samopoštovanja. Dijete kroz kvalitetan odnos s roditeljima uči voljeti sebe (Montgomery, 2019) i na taj način stvara mehanizme koji će mu u odrasloj dobi biti potrebni za prevladavanje različitih životnih izazova.

Roditeljskim pristupom u kojem pokazujemo razumijevanje za djetetove potrebe i interese, upoznajemo dijete onakvo kakvo jest, a samim time upoznajemo i sami sebe.

Temelj za odgoj samostalne, samopouzdanje, ispunjene i psihološki otporne osobe, nalazi se u procesu stvaranja odnosa punog povjerenja i emocionalne topline između roditelja i djeteta. U takvom će odnosu dijete usvojiti kompetencije koje će biti presudne za prevladavanje prepreka na njegovom životnom putu.

Nerijetko su roditelji pretjerano usredotočeni na zaštitu svoje djece, no djeci su potrebni upravo izazovi koji ih uče osjećaju uspješnosti, a samim time i osjećaju sigurnosti i povjerenja.

Mnogi autori ističu da su osjećaji sigurnosti, povjerenja i pripadnosti temelj razvoja psihološke otpornosti u dječjoj dobi, a kasnije i izgradnje ispunjenog i smislenog života u odrasloj dobi. Paradoksalno je to da izazovi i prepirke koje dijete doživljava osnažuju njegovu sposobnost za prevladavanje teškoća i kriznih situacija, pa iz toga proizlazi zaključak da pretjerano zaštićivanje djece onemogućava razvoj psihološke otpornosti.

U tom procesu stvaranja psihološke otpornosti od presudne je važnosti da roditelj uvažava djetetove emocije i na taj način s djetetom ostvaruje snažnu emocionalnu povezanost, ali također omogućava

ostvarivanje veze između djetetovog unutarnjeg svijeta emocija i vanjskog svijeta u kojem dijete živi i djeluje. Na osnovi toga, roditelji pružaju djetetu podršku da hrabro ustraje u prevladavanju budućih izazova i prepreka.

1.1.4. Utjecaj razvoja privrženosti u najranijoj dobi na psihološku otpornost djeteta

Stručnjaci privrženost definiraju kao snažnu emocionalnu povezanost djeteta i bliskih osoba uz pomoć kojih dijete razvija vlastite socioemocionalne vještine i postavlja temelje za razvoj interakcije s okolinom u kojoj živi i djeluje. U kontekstu toga, navodi se da privrženost kao takva podrazumijeva četiri glavna obilježja: uspostavljanje i održavanje fizičke blizine s objektom privrženosti, gledanje prema objektu privrženosti u svrhu postizanja ugone i potvrđivanja, doživljavanje stresa i uznemirenosti kao posljedice razdvajanja od objekta privrženosti i promatranje objekta privrženosti kao pouzdane i sigurne baze koja djetetu omogućuje nesmetano istraživanje okoline (Ainsworth, Blehar, Waters i Wall, 1978; Bowlby, 1982, prema Diamond i Dube, 2000).

Upravo zato, djetetov osobni doživljaj okoline u kojoj egzistira, utjecat će na njegov rani psihosocijalni razvoj i postaviti će temelje za razvoj sigurne ili nesigurne privrženosti (Bouillet, Uzelac, 2007).

Govoreći o teoriji privrženosti, ističemo Bowlbyjevu teoriju koja privrženost ističe kao nezaobilazan faktor u dječjem psihosocijalnom i socioemocionalnom razvoju. Bowlby navodi da formiranje određenih karakternih osobina, kao što su emocionalnost, socijalnost, kooperativnost ili empatičnost, u velikoj mjeri ovisi o razvoju sigurne ili nesigurne privrženosti u najranijem djetinjstvu. Iz navedenog možemo zaključiti da organizacija ličnosti ovisi o vrsti privrženosti koju će dijete usvojiti u djetinjstvu (Kamenov, Jelić, Rihtarić, 2014).

U kontekstu teorije privrženosti, navodi se, primjerice, asimetrična privrženost koja pretpostavlja odnos u kojem jedna osoba zahtijeva zadovoljenje vlastitih potreba a druga ih zadovoljava, za razliku od recipročne privrženosti koja podrazumijeva uzajamno zadovoljavanje potreba (Nekić i Galić, 2006). Upravo će vrsta privrženosti odrediti interpersonalne odnose pojedinca i mogućnost ostvarivanja kvalitetnih intimnih odnosa u odrasloj dobi.

Bowlbyjeva teorija privrženosti povezuje i različita istraživanja, kao što je, primjerice, istraživanje Schaffera i Emerson (1964, prema Bouillet, Uzelac, 2007), koji u svom istraživačkom radu fokus stavljaju na razvoj privrženosti u prvih osamnaest mjeseci djetetova života i utvrđuju tri faze u razvoju privrženosti: nekritičku, specifičnu i višestruku. U svom istraživačkom radu oni istražuju strah od

nepoznatih osoba i separacijski strah, koji dominiraju u najranijem djetinjstvu. Zaključuju da je intenzivna negativna reakcija djeteta prema nepoznatoj osobi i uznemirenost prilikom odvajanja od primarnog skrbnika, glavni pokazatelj snažne privrženosti primarnog skrbnika i djeteta. Istraživanja također pokazuju da razumijevanje primarnog skrbnika i senzibilitet za djetetove potrebe utječu na intenzitet privrženosti između njega i djeteta, a njegova sposobnost da prepozna i adekvatno reagira na djetetove signale i potrebe, osnažuje njihovu emocionalnu povezanost.

Upravo će se u prvih šest mjeseci djetetova života, u razdoblju nekritičke privrženosti, stvarati temelji za razvoj intenzivne emocionalne veze na način da dijete upoznaje svijet i ljude koji ga okružuju, čime pak započinje proces stvaranja privrženosti. U fazi nekritičke privrženosti od nezaobilazne je važnosti komunikacija s primarnim skrbnikom, najčešće s majkom, u kontekstu u kojem dijete plače, osmjehuje se i ostvaruje kontakt očima, te na taj način također ostvaruje interakciju s okolinom koja nije nužno usmjerena na primarnog skrbnika.

Nakon faze nekritičke privrženosti, uslijedit će faza specifične privrženosti, koja traje od šestog do dvanaestog mjeseca djetetova života, a karakterizira ju intenzivna povezanost s primarnim skrbnikom i izraženi separacijski strah. U fazi specifične privrženosti postavljaju se temelji za buduće emocionalne veze i ostvarivanje emocionalne sigurnosti kao takve. Ako u fazi specifične privrženosti dijete ostvari snažnu i zdravu emocionalnu vezu s primarnim skrbnikom, uglavnom majkom, imat će podršku za upoznavanje i istraživanje vlastite okoline.

Faza višestruke privrženosti nastavlja se na fazu specifične privrženosti i pretpostavlja djetetovu emocionalnu povezanost s ostalim osobama iz vlastite okoline, a karakteristična je za dob između dvanaestog i petnaestog mjeseca djetetova života. Dijete je usredotočeno na više bliskih osoba u svojoj okolini i s njima ostvaruje privrženost.

Odnos majke, koja je uglavnom ali ne i isključivo primarni skrbnik, i djeteta, razvija se kroz sve tri faze, i to na način da razvijaju specifičan način neverbalne komunikacije uz pomoć koje dijete dobiva informacije o svijetu koji ga okružuje. Burna emocionalna reakcija djeteta prilikom odvajanja od primarnog skrbnika, najčešće majke, karakteristična je za ovu dob, s obzirom na to da majka i dijete imaju svoj specifičan način neverbalne komunikacije koji nijedna druga osoba u njegovoj okolini ne razumije. Djetetova tjeskoba prilikom odvajanja od majke, odnosno primarnog skrbnika, smanjuje se početkom druge godine, jer dijete pomalo usvaja verbalnu komunikaciju s drugim osobama iz svoje okoline (Bouillet, Uzelac, 2007).

Mnogi psiholozi istražuju temu o razvoju privrženosti u kontekstu dječjeg psihosocijalnog razvoja, pa je prema tome važno istaknuti razlike u privrženosti koju proučavaju Schaffer i Emerson te dolaze do zaključka da se djeca razlikuju s obzirom na kvalitetu i objekt vlastite privrženosti. Uz Schafferova i Emersoničina istraživanja, ističu se Ainsworth, Bell i Stayton koji se svojim istraživačkim radovima nadovezuju na Schafferova i Emersoničina te zaključuju da dijete razvija jednu od tri vrste privrženosti u trenucima odvojenosti od majke, odnosno primarnog skrbnika, i u trenutku u kojem se s njom ponovo sastaje: izbjegavajuću, sigurnu i opiruću privrženost (1971, prema Bouillet, Uzelac, 2007).

Izbjegavajuća privrženost podrazumijeva situacije u kojima dijete istražuje svijet koji ga okružuje neovisno o prisutnosti majke, a povratkom majke u djetetovu okolinu, dijete ne pokazuje emocije i ignorira ju. Majke čija djeca pokazuju izbjegavajuću privrženost okarakterizirane su kao odbijajuće i neosjetljive na djetetove želje i potrebe.

Sigurnu privrženost razvijaju djeca koja se osjećaju ugodno i sigurno prilikom samostalne igre i istraživanja, ostvaruju pozitivnu interakciju i komunikaciju s nepoznatim osobama, a nakon ponovnog susreta s majkom iskazuju sreću i uzbuđenje. Majke sigurno privržene djece ističu se kao pristupačne, senzibilne i sklone prihvatanju.

Djeca koja nisu razvila pozitivan emocionalni odnos s majkom, razvijaju otpornu privrženost, u kontekstu u kojem dijete ne percipira majku kao podršku i siguran oslonac. Djeca za koju je karakteristična otporna privrženost, tjeskobna su i nemirna, pokazuju interes za kontakt s majkom, ali ostaju otporna na njega. Odbijajuća i ignorirajuća ponašanja karakteristična su za majke čija djeca razvijaju otpornu privrženost.

Govoreći o vrstama privrženosti, navodimo četiri dimenzije majčinstva: osjetljivost nasuprot neosjetljivosti, prihvaćanje nasuprot odbijanju, suradnja nasuprot uplitanju i pristupačnost nasuprot ignoriranju (Bouillet, Uzelac, 2007). Istaknuta znanstvenica Mary Ainsworth u svojim istraživanjima iznosi teoriju o četiri dimenzije majčinstva usko povezane s razvojem dječje privrženosti (1973, prema Bouillet, Uzelac, 2007). Navedena teorija opisuje četiri dimenzije majčinstva, u kontekstu koje ističe djetetove potrebe i načine kako i u kolikoj mjeri majka na njih odgovara. Teorija o četiri dimenzije majčinstva pretpostavlja majke koje prihvaćaju odgovornosti i obaveze vezane za majčinstvo, s jedne strane, i majke koje odbijaju preuzeti odgovornost i obaveze, s druge strane. Majka koja osjeća tjeskobu i nervozu jer njezine potrebe i osjećaji nisu prioritet, s obzirom na to da djetetove potrebe mora zadovoljiti na uštrb svojih, neosjetljiva je za djetetove signale, osjeća ljutnju zbog obaveza i odgovornosti, nameće djetetu svoju volju te je zaokupljena svojim mislima i osjećajima. Nasuprot tome, majka koja s radošću pristupa majčinstvu, osluškuje djetetove signale i potrebe te ih uspješno

prepoznaje i interpretira, na njih pravovremeno odgovara i uživa u majčinstvu, ostvaruje snažnu emocionalnu povezanost s djetetom i pozitivno utječe na njegov cjelokupni psihosocijalni razvoj i razvoj psihološke otpornosti (Bouillet, Uzelac, 2007).

Tablica 1: Odnosi između navedenih dimenzija (Bouillet, Uzelac, 2007)

DIMENZIJA RAZUMIJEVANJA	OPIS DIMENZIJE
Osjetljivost / Neosjetljivost	– točna interpretacija djetetovih signala i potrebe – interakcijom dominiraju želje i raspoloženja majke
Prihvatanje / Odbijanje	– uživanje u majčinstvu, prihvatanje odgovornosti – ljutnja zbog obaveza i odgovornosti
Suradnja / Uplitanje	– majka potiče djetetovu neovisnost i istraživanje – majka nameće djetetu svoju volju
Pristupačnost / Ignoriranje	– majka je dostupna za sve djetetove potrebe – majka je zaokupljena svojim mislima, osjećajima, potrebama

Na temelju svega zaključujemo da će razvoj privrženosti u najranijem djetinjstvu u velikoj mjeri utjecati na sveukupni psihosocijalni razvoj djeteta, ali i na razvoj dječje psihološke otpornosti. Ako dijete od najranije dobi prepozna sigurnu i podržavajuću okolinu, ono dobiva potrebnu slobodu za istraživanje svojih kapaciteta bez straha od odbijanja ili neuspjeha, a to ga osnažuje kao psihološki otpornog pojedinca.

1.2. Utjecaj okoline na psihosocijalni razvoj i razvoj psihološke otpornosti djeteta

Istraživanjem dječjeg psihosocijalnog razvoja te razvoja socijalne i emocionalne inteligencije kao takve, mnogi stručnjaci dolaze do vrlo sličnih zaključaka. U svojim su zaključcima, vezanima za socioemocionalni razvoj djeteta, istaknuli važnost kvalitetne interakcije okoline i pojedinca, odnosno važnost odnosa roditelja i djeteta u najranijoj dobi, a kasnije i važnost odnosa sa širom obitelji i vršnjacima te lokalnom zajednicom i društvom općenito. Razvoj dječjih socijalnih kompetencija

uvjetovan je kvalitetnom interakcijom koja se odvija između okoline i pojedinca. Teorije koje opisujemo u ovom radu, ističu upravo važnost okoline za razvoj dječjih kompetencija, posebice emocionalnih i socijalnih. Emocionalne kompetencije, kao što su regulacija emocija, reaktivnost, razumijevanje emocija i samovrednovanje, znatno ovise o okolini u kojoj dijete egzistira. Okolina u kojoj dijete raste i razvija se, također doprinosi razvoju socijalnih kompetencija, kao što su prosocijalno ponašanje, kontrola agresije i ljutnje, te empatičnost i altruizam. Navedene socijalne i emocionalne kompetencije zapravo su sastavni dio psihološke otpornosti pojedinca koja se razvija od njegove najranije dobi. Razvoj kompetencija kao što su sposobnost regulacije emocija, razumijevanje emocija, asertivnost, altruizam, prosocijalno ponašanje kao takvo, u velikoj mjeri ovisi o emocionalnoj podršci i prihvaćanju djeteta, što ga od najranije dobi osnažuje i priprema za mnoge životne izazove tijekom odrastanja.

Sve teorije vezane za kontekstualni pristup razvoju djeteta podrazumijevaju pružanje emocionalne potpore i emocionalno prihvaćanje, podršku i hrabrenje, te aktivno poučavanje (Miljević-Ričički, 2015). U takvoj će se okolini dijete osjećati sigurno i zaštićeno te će samim time imati sve preduvjete za adekvatan razvoj i razvoj psihološke otpornosti kao takve.

Psihosocijalni razvoj djeteta započinje djetetovim rođenjem i podrazumijeva socijalnu interakciju s majkom ili primarnim skrbnikom, a kasnije kvalitetan odnos s ostalim članovima obitelji, vršnjacima i širom okolinom. Osjećaj sigurnosti i zaštićenosti razvija se od najranije djetetove dobi preko komunikacije s roditeljima, što će doprinijeti kasnijem razvoju djetetovih socijalnih kompetencija i prosocijalnom ponašanju. Također, cijeli će taj proces utjecati na kvalitetu i dinamiku socijalnih odnosa u odrasloj dobi, ali i na razvoj osjećaja sigurnosti i zaštićenosti u socijalnim odnosima tijekom cijeloga života.

Socijalizacija i regulacija emocija također su sastavni dio dječjeg psihosocijalnog razvoja u kojem će djetetova okolina odigrati jednu od temeljnih uloga. Zbog toga nam teorije o dječjem socioemocionalnom razvoju pružaju detaljan prikaz interakcije djeteta i njegovog socijalnog okruženja. Spomenuta interakcija snažno će utjecati na formiranje karakternih osobina, od kojih se ističu emocionalnost, socijabilnost, kooperativnost i empatičnost, što će pak utjecati na kompletnu organizaciju ličnosti. Sustav koji je formiran u djetinjstvu, funkcionirat će cijeloga života te će obilježiti emocionalne odnose s obitelji, vršnjacima i širom okolinom. Radni modeli o sebi i drugima u velikoj mjeri ovise o ranim iskustvima s roditeljima, obitelji i vršnjacima.

Iz svega toga zaključujemo da se u razdoblju ranog djetinjstva, postavljaju temelji za daljnji psihosocijalni razvoj pojedinca, kvalitetne odnose s okolinom i s bliskim ljudima. Važan preduvjet za

psihološko sazrijevanje i osobni rast je razvoj psihološke otpornosti na koji će utjecati mnogi okolinski faktori uključujući i ljude koji čine djetetovo okruženje.

1.2.1. Teorija ekoloških sustava Urie Bronfenbrennera

Govoreći o okolini u kojoj dijete razvija svoje socijalne kompetencije, stručnjaci ističu Bronfenbrennerov ekološki pristup gdje se važnost okoline naglašava kao važan faktor socioemocionalnog razvoja djeteta (Brajša-Žganec, 2003).

Prema teoriji ekoloških sustava, čiji je začetnik Urie Bronfenbrenner, uspješan psihosocijalni razvoj djece i mladih znatno ovisi o kvalitetnoj interakciji koja se odvija između okoline i pojedinca. Interakcija čimbenika vezanih za biološke karakteristike djeteta, obilježja njegove obitelji, šire okoline te ukupne društvene zajednice utječe na adekvatan dječji socioemocionalni razvoj i psihosocijalnu prilagodbu. Bronfenbrennerova teorija ekoloških sustava ističe upravo važnost okoline za razvoj dječjih kompetencija, posebice emocionalnih i socijalnih. Emocionalne kompetencije, kao što su regulacija emocija, reaktivnost, razumijevanje emocija i samovrednovanje, znatno ovise o okolini u kojoj dijete egzistira. Okolina u kojoj dijete raste i razvija se također pridonosi razvoju socijalnih kompetencija, kao što su prosocijalno ponašanje, kontrola agresije i ljutnje, te empatičnost i altruizam. Prema njegovoj teoriji, dječji se razvoj razmatra unutar četiriju glavnih razina okolinskih utjecaja kroz koje dijete sudjeluje direktno i indirektno. Dijete je okosnica i središte koncentričnih krugova koji predstavljaju slojeve okoline. Promjene i konflikti na jednoj od tih razina dovest će do promjena na drugim razinama (Brajša-Žganec, 2003).

Bronfenbrennerova teorija iznosi tezu o uspješnom psihosocijalnom razvoju djece i mladih, koji znatno ovisi o kvalitetnoj interakciji između okoline i pojedinca. Urie Bronfenbrenner, istaknuti dječji psiholog, u sklopu svoje teorije opisuje četiri razine okolinskih utjecaja kojima je dijete povezano na direktan ili indirektan način. U sklopu teorije ističu se i biološke karakteristike djeteta, karakteristike njegove obitelji i društvena zajednica unutar koje živi, te kako sve navedeno utječe na djetetov cjelokupni razvoj. Bronfenbrenner predstavlja teoriju u kojoj se dijete nalazi u središtu koncentričnih krugova koji predstavljaju slojeve okoline (Brajša-Žganec, 2003).

Prva razina podrazumijeva onu koja je djetetu najbliža i u kojoj neposredno sudjeluje, a predstavljaju je djetetova obitelj, vrtić ili škola. Ta se razina naziva mikrosustavom i obuhvaća odnose s roditeljima, braćom i sestrama, odgojiteljima, učiteljima i vršnjacima. Objašnjavajući principe prema kojima obitelj funkcionira u kontekstu mikrosustava, teoretičari ističu da se ona smatra oglednim

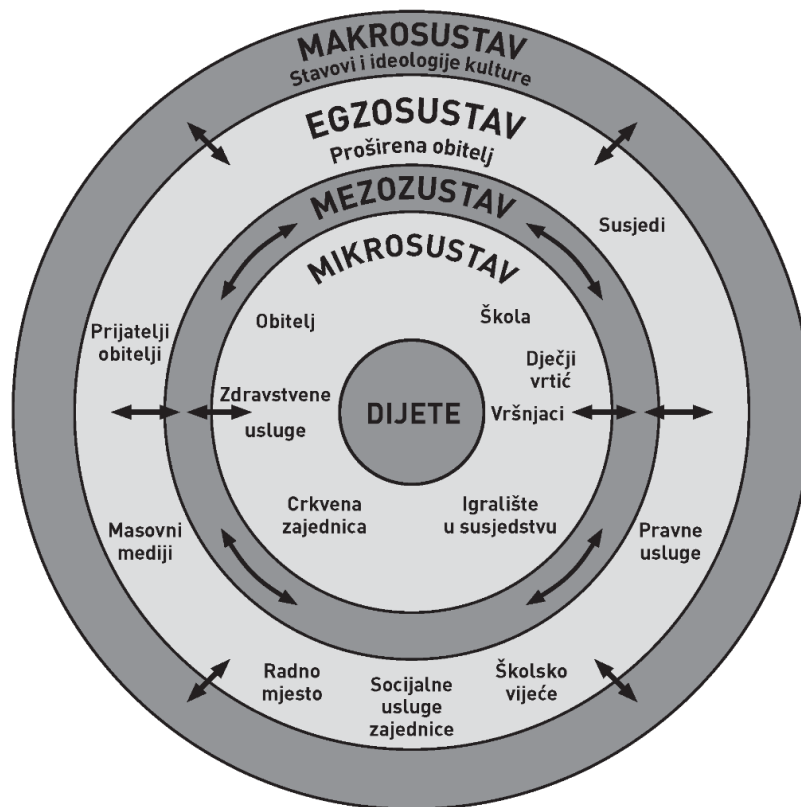
primjerkom prema kojem dijete razvija socioemocionalne vještine na način da sudjeluje kao subjekt interakcije unutar obitelji. Također se ističe i činjenica koja ističe važnost obitelji kao nezaobilaznog faktora koji utječe na proces formiranja djetetova identiteta (Klarin, 2006). Određeni autori navode i objašnjavaju principe prema kojima djeluje funkcionalna obitelj, koja pretpostavlja povoljne utjecaje za dijete te principe koji dominiraju u disfunkcionalnim obiteljima, a odnose se na nepovoljne utjecaje (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Mezosustav je druga razina u Bronfenbrennerovoj teoriji, a odnosi se na interakciju pojedinih mikrosustava te njezinu kvalitetu ističe kao glavni preduvjet za optimalan dječji razvoj (Brajša-Žganec, 2003). Kvalitetan međusobni odnos različitih mikrosustava znatno pridonosi djetetovom osjećaju kompetencije i pripadnosti, uz pomoć kojeg dijete razvija samopouzdanje i samopoštovanje. Govoreći o odnosima i interakciji između mikrosustava, ističe se činjenica da je navedeno temeljna pretpostavka za dječju socijalizaciju, s obzirom na to da djeca u procesu socijalizacije socijalne vještine uče prema modelu (Brajša-Žganec, 2003).

Razina koja slijedi nakon mezosustava jest egzosustav, i ističe se kao razina u kojoj dijete ne sudjeluje izravno, s obzirom na to da se odnosi na širu djetetovu okolinu. Pod širom djetetovom okolinom podrazumijeva se ukupna socijalna mreža – vrtići, škole, crkvena zajednica, mediji i drugo (Brajša-Žganec, 2003). Bez obzira na činjenicu da dijete u navedenom ne sudjeluje izravno, egzosustav je jednako utjecajan kao i prva dva u procesu djetetove socijalizacije.

Posljednja razina, prema Bronfenbrennerovoj teoriji, jest makrosustav, koji obuhvaća karakteristike određene kulture i pretpostavlja društveni sustav, obrazovanje, religiju i drugo (Brajša-Žganec, 2003). Taj je sustav najudaljeniji u odnosu na dijete, ali ne zato i manje bitan, jer je kao i egzosustav, unatoč činjenici da dijete ne sudjeluje izravno u njemu, podjednako utjecajan na djetetov psihosocijalni razvoj kao mikrosustav i mezosustav. Iz svega toga izvodi se zaključak da na dječji razvoj, unatoč djetetovim urođenim karakteristikama, velik utjecaj imaju okolina i društvo u sklopu kojih dijete egzistira, te da dobrim dijelom određuju njegov temperament i osobnost. Bronfenbrenner kasnije dodaje i peti dio sustava, a to je kronosustav koji označava promjene u sustavima tijekom vremena.

Bronfenbrenner također smatra i da su pojedinac i njegova socijalna okolina u neprekidnoj i recipročnoj interakciji. Takva se specifična interakcija opisuje kao dvosmjernan i transakcijski proces (Bronfenrenner, 1979) u kojem dijete razvija socijalne kompetencije i socijalnu inteligenciju.

Slika 1: Bronfenbrennerov ekološki model okoline

(Izvor: Dječja psihologija: Vasta, Haith, Miller, 2005)

1.2.2. Teorija posredovanog učenja Reuvena Feuersteina

Glavna pretpostavka teorije posredovanog iskustva učenja Reuvena Feuersteina jest spoznaja da svaki pojedinac ima sposobnost za napredovanje, bez obzira na stanje i dob, a to znatno ovisi o kvalitetnom posredovanom iskustvu. Ističući posredovano iskustvo kao glavni preduvjet za rast i razvoj pojedinca, moramo istaknuti da su važni kvaliteta i količina posredovanog iskustva, motivacijski i afektivni procesi te, naravno, odrasla osoba kao kvalitetan posrednik (Miljević-Riđički, 2015). Sve navedeno obuhvaća tezu da su sociokulturna okolina i odnos djeteta s njom od nezaobilazne važnosti za djetetov adekvatan razvoj. Isto tako, izostanak kvalitetnog posredovanog iskustva uzrokuje kognitivnu disfunkciju, ali i pomanjkanje socijalnih kompetencija koje se očituje u nedostatku promjenjivosti i prilagodljivosti pojedinca (Miljević-Riđički, 2015).

U sklopu svoje teorije, Feuerstein predstavlja dvanaest sastavnica posredovanog iskustva učenja koje su međusobno povezane:

1. voljnost – sastavnica koja predstavlja ponašanje s namjerom, odnosno voljnost da odrasla osoba posreduje između djeteta i vanjskih izvora stimulacije
2. uzajamnost – pretpostavlja kvalitetnu interakciju djeteta i posrednika
3. prijelaz na višu razinu ili transcendencija – situacija u kojoj posrednik pomaže djetetu da s konkretnog i vidljivog prijeđe na apstraktno
4. značenje – posrednik skreće pažnju na ono što je važno i nerijetko djetetu prenosi vlastiti vrijednosni sustav
5. posredovanje osjećaja kompetentnosti – omogućavanje djetetu preduvjete da se osjeća kompetentno, uspješno i samopouzđano
6. posredovanje regulacije ponašanja – posrednik uči dijete odgovarajućim ponašanjima
7. psihološka diferencijacija – omogućiti djetetu slobodno istraživanje i stjecanje iskustava, odnosno uspostaviti psihološku diferencijaciju između djeteta i roditelja
8. razmjenjivanje – podrazumijeva razmjenjivanje podataka između djeteta i posrednika, te aktivno sudjelovanje djeteta u obiteljskom životu
9. postavljanje i postizanje ciljeva – pretpostavlja ponašanja koja su usmjerena prema nekom cilju i rješavanju nekog problema
10. promjena – odnosi se na proces u kojem se dijete mijenja i svjesno je toga
11. izazov ili traženje optimističnih ishoda – posrednik predstavlja nove, djetetu zastrašujuće, situacije kao izazov, a ne prijetnju
12. posredovanje osjećaja pripadnosti – osiguravanje osjećaja sigurnosti u kontekstu okoline u kojoj dijete egzistira (Miljević-Riđički, 2015).

Istraživanja su pokazala da je za adekvatan dječji razvoj nužno potrebno uspješno učenje posredovanjem iskustva, a posebno za djecu koja imaju određene posebne razvojne potrebe. Iz svega navedenog proizlazi logički zaključak da su upravo kvalitetan posrednik, okolinski kontekst i samo posredovano iskustvo među glavnim faktorima koji će utjecati na napredak pojedinca bez obzira na njegove kvalitativne razlike.

1.2.3. Sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog

Sociokulturna teorija kognitivnog razvoja Lava Vigotskog temelji se na sociokulturnom pristupu koji podrazumijeva činjenicu da je razvoj djeteta uvjetovan socijalnim kontekstom, odnosno interakcijom

pojedince i okoline. Također, ističe i tezu da je razvoj djeteta omogućen preko pojedinaca iz djetetove okoline koji su stariji, zreliji ili napredniji od njega. Vigotsky navodi da je za dječji razvoj najvažnija ponajprije interakcija s odraslima u kojoj dijete ima mogućnost prelaska iz trenutno postojećeg stupnja razvoja na viši stupanj potencijalnog razvoja. Vigotsky taj proces definira kao prelazak u zonu proksimalnog razvoja ili područje približnog razvoja (Miljević-Riđički, 2015).

Govoreći o zoni proksimalnog razvoja, ne možemo izostaviti zonu prošlog razvoja, zonu sadašnjeg razvoja i zonu budućeg razvoja. Zona prošlog razvoja podrazumijeva zajedničke aktivnosti koje uključuju načine ponašanja koje je dijete već davno usvojilo, zona sadašnjeg razvoja pretpostavlja sadašnje mogućnosti djeteta, dok zona budućeg razvoja obuhvaća aktivnosti koje će dijete usvojiti u budućnosti uz pomoć odrasloga (Miljević-Riđički, 2015). Temeljna ideja i pretpostavka sociokulturne teorije Vigotskog jest, zapravo, u tome da dijete, uz pomoć odraslog ili nekog drugog djeteta koje je već savladalo određenu vještinu, nauči riješiti problemsku situaciju pomoću vlastitog kognitivnog potencijala. Zbog toga Vigotsky naglašava kvalitetnu interakciju djeteta i okoline kao glavni preduvjet za adekvatan dječji kognitivni razvoj, ali i psihosocijalni razvoj te razvoj psihološke otpornosti djeteta.

1.3. Životno zadovoljstvo i psihološka otpornost roditelja

Izgradnja psihološke otpornosti djeteta od velike je važnosti za njegovo uspješno savladavanje životnih izazova i napredovanje u svim aspektima njegovog razvoja. Psihološki otporna djeca sposobna su iskazivati pozitivne emocije, imaju razvijeno samopoštovanje i samopouzdanje, posjeduju razvijenu samoregulaciju emocija i toleranciju na stres te ostvaruju konstruktivne i ispunjavajuće odnose s ljudima koji ih okružuju (Mayr i Ulich, 2003; prema Tatalović Vorkapić, Lončarić, 2014). Ističe se da djeca s razvijenom psihološkom otpornosti, imaju razvijene socijalne i emocionalne kompetencije što će tijekom odrastanja u velikoj mjeri utjecati na njihov odnos prema životnim izazovima i teškoćama. Socijalne i emocionalne kompetencije odnose se na mogućnost ostvarivanje pozitivnog odnosa sa samim sobom i svojom okolinom, usvojena prosocijalna ponašanja, asertivnost, empatiju te izraženu svijest o sebi, samopouzdanje i samopoštovanje. Sve navedeno rezultirat će izgradnjom pozitivne slike o sebi te izgradnjom osobnih snaga i kompetencija potrebnih za adekvatno funkcioniranje unutar društva.

Obitelj koja djetetu pruža osjećaj sigurnosti i podrške, postaje temelj za usvajanje i uspostavljanje pozitivnih odnosa tijekom cijeloga života. Sve će to utjecati na razvoj osjećaja pripadnosti koji je

svakom pojedincu nužno potreban za razvoj osjećaja samoefikasnosti unutar društva u kojem živi i djeluje.

Govoreći o razvoju socioemocionalne kompetencije, komunikacijskih vještina te izgradnji i održavanju pozitivnih odnosa, ističemo upravo obitelj, odnosno roditelje koji postavljaju temelje za usvajanje navedenog.

Kao što je već ranije istaknuto, djetetova komunikacija s roditeljima u najranijoj dobi, predstavlja njegovu prvu interakciju s okolinom. U okviru najranije djetetove interakcije s okolinom, odnosno s roditeljima, dijete usvaja različite neverbalne oblike komunikacije, koji utječu na razvoj verbalne komunikacije u kasnijoj dobi. Upravo o povratnom odgovoru okoline, odnosno roditelja, ovisi dječji socioemocionalni razvoj i općenito razvoj odnosa djeteta prema svijetu koji ga okružuje. Iz tog je razloga od nezaobilazne važnosti način na koji roditelj komunicira s djetetom od najranije dobi, odnosno koje stavove, mišljenja i emocije usađuje u djetetovu svijest od samog rođenja. Ako roditelj i sam posjeduje emocionalne i socijalne kompetencije, njeguje ljubav prema sebi i svojoj okolini, usmjeren je na kreiranje vlastitog života kao ispunjenog i svrhovitog, nije upitno da će se njegove vrijednosti i stavovi reflektirati na dijete. Za razliku od roditelja koji su nezadovoljnim svojim životom i nemaju tendenciju za njegovo ispunjavanje određenom svrhom ili smislom, roditelji zadovoljni vlastitim životom, primjer su svojoj djeci za kreiranje smislenog i svrhovitog života. Mnoga istraživanja pokazuju da upravo zadovoljstvo vlastitim životom, osjećaj smislenosti i svrhovitosti te spoznaja o vlastitim pobjedama i snagama, pozitivno utječu na razvoj psihološke otpornosti pojedinaca. Dokazano je da psihološki otporna osoba osvještava sve svoje nedostatke i prednosti te se na temelju toga fokusira na vlastite potrebe za ostvarenje života koji je dostojan njegovog bića. Svrhovit i smislen život pun je prepreka i svakodnevnih izazova, no upravo takve životne situacije osnažuju pojedinca koji je orijentiran na cjeloživotni rast i razvoj. Prolazeći kompleksna i teška životna razdoblja, čovjek akumulira prijeko potrebna iskustva za nošenje sa svakodnevnim manjim izazovima. Takva će ga iskustva osnažiti i podariti mu novo samopouzdanje i samopoštovanje koje će pak utjecati na njegovo zadovoljstvo vlastitim životom.

Ranije smo istaknuli da je čovjek sukreator vlastitog života te da svojim stavom utječe na njegovu organizaciju i kvalitetu. U sklopu mnogih životnih izazova, pojedinac svojim pristupom određenoj životnoj situaciji utječe na razvoj socijalnih i emocionalnih kompetencija, a samim time i na razvoj znanja, vještina i sposobnosti za uspješno rješavanje prepreka koje mu donosi život. Samim time ostvaruje se kao visoko funkcionalna osoba i zadovoljan je svojim životnim postignućima.

U tom kontekstu, dijete promatra svoje roditelje i usvaja svaki segment zajedničkog obiteljskog života, na koji će u velikoj mjeri utjecati zadovoljstvo samih roditelja.

1.4. Zaključak

Glavna okosnica ovog rada jest psihološka otpornost pojedinca, odnosno psihološka otpornost samog djeteta i njegovih roditelja. Mentalna snaga, hrabrost, ustrajnost i pozitivan stav, glavna su obilježja psihološke otpornosti svakog pojedinca a sve nabrojeno usko je povezano sa životnim zadovoljstvom te osjećajem svrhovitosti i smislenosti. Obitelj, odnosno roditelji, glavni su djetetov model za usvajanje osobnog stava prema životu i različitim životnim događajima, što će biti preduvjet za stvaranje atmosfere koja prožima djetetov život.

Smisao psihološke otpornosti jest razviti sposobnost prihvaćanja različitih životnih teškoća i transformirati ih u životne izazove i prilike za osobni rast i razvoj. Transformacija životnih neprilika i nedaća u neprocjenjiva životna iskustva, rezultirat će sposobnošću sagledavanja problema iz različitih perspektiva i posjedovanjem vještina potrebnih za suočavanje sa životnim neprilikama. Upravo će navedene vještine imati važnu ulogu u sposobnosti da osoba realno procjenjuje rizične životne situacije, ispravno vrednuje resurse kojima raspolaže, ostvaruje realistične planove i uspostavlja kvalitetne i zdrave odnose s okolinom (Werner i Smith, 2001).

Održavanje prilagođenog funkcioniranja i očuvanje mentalnog zdravlja unatoč kompleksnim životnim situacijama, također se navodi kao psihološka otpornost (Pavin Ivanec i Miljević-Riđički, 2013), dok se govoreći o mentalnom zdravlju ističe poticanje pozitivnog i optimističnog razmišljanja u teškim životnim razdobljima (Noble i McGarth, 2008).

Roditelji koji posjeduju razvijenu psihološku otpornost, imaju istaknutu sposobnost da životne nedaće i neprilike pretvore u vrijedno životno iskustvo te u priliku za osobni rast i razvoj, što će pak rezultirati razvijenom osobnom snagom i samopouzdanjem pojedinca. Takvi će roditelji biti odlični modeli vlastitoj djeci s obzirom na to da su mnoga istraživanja pokazala da je obitelj temelj za razvoj psihološki otporne i mentalno izdržljive djece. Psihološka otpornost i mentalna izdržljivost roditelja direktno će utjecati na cjelokupni psihosocijalni razvoj djeteta i razvoj njegove psihološke otpornosti. Razvoj empatije, asertivnosti, otvorenog dijaloga, osjećaja samopouzdanja i osobne uspješnosti, hrabrosti, ustrajnosti, snage i nade, djetetu će omogućiti izgradnju mehanizama za uspješno rješavanje različitih kompleksnih situacija u životu.

Glavni mehanizmi za suočavanje sa životnim izazovima i preprekama čine važan temelj osobnog rasta i razvoja te psihološkog sazrijevanja djeteta. Uspješno suočavanje s nedaćama utječe na djetetovo samopouzdanje i samopoštovanje te razvoj osobnog identiteta (Bredenkamp i Copple, 1997). Upravo će životne poteškoće biti prilika za djetetov socioemocionalni razvoj i osjećaj uspješnosti (Dockett, Perry, Tracey, 1997). Djeca će umjesto usredotočenosti na negativne ishode određenih situacija biti sposobna uvidjeti pozitivne strane problema i priliku za učenje. Za očekivati je da će upravo iskorištavanje tih prilika utjecati na razvoj njihove otpornosti i mentalne izdržljivosti te na usvajanje pozitivnog pristupa nedaćama. U skladu s navedenim, postavljeni su i ciljevi te hipoteze planiranog istraživanja.

2. CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog rada je ispitati povezanost psihološke otpornosti roditelja i psihološke otpornosti njihove djece.

Kako bi se detaljnije ispitao odnos psihološke otpornosti roditelja i njihove djece te kako bi se razmotrili i drugi važni čimbenici povezani s psihološkom dobrobiti, postavljeni su i specifični problemi i hipoteze.

- 1.) Ispitati razlike u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, spol i dob roditelja te ukupan broj djece u kućanstvu)
- 2.) Ispitati razlike psihološke otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, spol i dob djeteta te ukupan broj djece u kućanstvu)
- 3.) Ispitati povezanost psihološke otpornosti roditelja i njihove djece
- 4.) Ispitati mogućnost objašnjenja psihološke otpornosti djece na temelju psihološke otpornosti roditelja i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje i zaposlenost roditelja, prihodi kućanstva, broj djece u kućanstvu, redoslijed rođenja djeteta).

H1: Očekuje se postojanje razlika u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja (spol, dob, obrazovanje i zaposlenost roditelja, prihodi kućanstva, broj djece u kućanstvu, redoslijed rođenja djeteta). Pri čemu se očekuje da će psihološki otporniji biti roditelji starije dobi, obrazovaniji, zaposleni, s većim primanjima te manjim brojem djece u kućanstvu jer bi ovi faktori mogli djelovati kao zaštitni faktori.

H2: Očekuje se postojanje razlika u psihološkoj otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na dob ali ne i s obzirom na spol, pri čemu se očekuje da će se psihološki otpornija biti starija djeca.

H3: Očekuje se da je psihološka otpornost roditelja u pozitivnoj korelaciji s otpornošću djece.

H4: Psihološku otpornost djece najbolje objašnjava psihološka otpornost roditelja te zaštitni faktori poput, obrazovanja i zaposlenosti roditelja te prihoda kućanstva.

3. METODA

3.1. Ispitanici

Sudionici istraživanja su djeca predškolskog uzrasta oba spola (N=104) iz dva vrtića u Gradu Zagrebu, prosječne dobi M=5,01 te njihova oba roditelja (N=208), od čega 104 očeva, prosječne dobi M=39,2 (SD=4,17) te 104 majki, prosječne dobi M=37,2 (SD=4,5). Uzorak je prigodan, neprobabilistički. Roditelji su procijenili vlastitu psihološku otpornost, dok djeca nisu izravno sudjelovala, već su ih procjenjivali njihovi odgajatelji/ce u vrtiću.

Oko trećine očeva (67%) i majki (77%) je stalno zaposleno, prestali su ili samozaposleni, rade kao obrtnici ili privatni poduzetnici (očevi 29%; majke 11%) ili su privremeno zaposleni (očevi 3%; majke 3%) ili su kućanice (očevi 1%; majke 9%). Obrazovna struktura očeva i majki je donekle različita, pa je tako oko trećina očeva sa srednjom stručnom spremom (31%), 14% ih je sa višom stručnom spremom te nešto više od pola (56%) za visokom stručnom spremom. Među majkama je 17% njih sa stručnom spremom, 22% sa višom, te 61% sa visokom stručnom spremom. U pogledu mjesečnih prihoda po članu kućanstva se može zaključiti da gotovo polovina obitelji ima prihode veće od 5000 kn po članu kućanstva, oko jedna trećina obitelji ima prihode između 4000 i 5000 kn, 16% ih ima prihode u rasponu između 3000 i 4000 tisuće kn, dok preostalih 5% obitelji ima nešto niži prihod po članu kućanstva. Detaljan pregled sociodemografskih obilježja roditelja prikazan je u *Tablici 1*.

Tablica 1*Sociodemografske obilježja roditelja*

Obilježje	Otac (N=104)		Majka (N=104)	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Radna aktivnost				
Stalno zaposlen/a	69	67,0%	77	77,0%
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	30	29,1%	11	11,0%
Privremeno zaposlen/a	3	2,9%	3	3,0%
Kućanica	1	1,0%	9	9,0%
Najviši postignuti stupanj obrazovanja				
SSS	32	30,8%	17	16,8%
VŠS	14	13,5%	22	21,8%
VSS	58	55,8%	62	61,4%
Mjesečni prihodi po članu kućanstva				
više od 1500 kn, manje od 2000 kn	1	1,0%	1	1,0%
više od 2000 kn, manje od 3000 kn	4	3,9%	5	4,9%
više od 3000 kn, manje od 4000 kn	14	13,6%	14	13,7%
više od 4000 kn, manje od 5000 kn	33	32,0%	32	31,4%
više od 5000 kn	51	49,5%	50	49,0%
Dob*				
M	39,2		37,2	
SD	4,17		4,50	
Min	31		28	
Max	50		50	
Broj djece u obitelji**				
M	1,97			
SD	0,84			
Min	1			
Max	5			

Bilješka. * Za potrebu analize ispitanici su s obzirom na dob podijeljeni u dvije podjednake skupine.

** Broj djece je mjera zajednička za oba roditelja

3.2. Instrumenti

Roditelji su procijenili vlastitu psihološku otpornost, dok je psihološka otpornost njihove djece procijenjena od strane odgajatelja djece u vrtiću. Uz to su prikupljeni i podaci o osnovnim sociodemografskim obilježjima (spol i dob roditelja i djeteta, broj djece u kućanstvu) te podaci o socioekonomskom statusu obitelji (obrazovanje i radna aktivnost roditelja te prihodi kućanstva). Pitanja kojima se ispituju navedena sociodemografska i socioekonomska obilježja sastavni su dio primijenjenog anketnog upitnika.

Za mjerenje psihološke otpornosti roditelja korištena su dva instrumenta:

1) Mjera psihološke otpornosti za odrasle - ARM-R (Resilience Research Centre, 2018)

Za mjerenje psihološke otpornosti roditelja korištena je Mjera psihološke otpornosti za odrasle (*eng. Adult Resilience Measure - ARM-R*). To je indirektna mjera psihološke otpornosti kojom se mjeri dostupnost resursa koji povećavaju vjerojatnost psihološke otpornosti u stresnim situacijama. Upitnik sadrži 17 pitanja sa Likertovom skalom na kojoj odrasli ispitanik procjenjuje svoje slaganje s ponuđenim tvrdnjama na ljestvici od 5 stupnjeva (1 – „uopće ne“ do 5 – „mnogo“) te mjeri dvije dimenzije psihološke otpornosti: individualni faktor (11 čestica – npr. „nastojim dovršiti započeto“) i socijalni faktor (7 čestica – npr. „Moja obitelj je uvijek uz mene u teškim periodima života“). Ovaj upitnik namijenjen je mjerenju otpornosti djece i odraslih. U ranijim istraživanjima potvrđena je dvodimenzionalna struktura upitnika te zadovoljavajuća pouzdanosti i valjanosti upitnika na uzorcima djece (Liebenberg, Ungar, Van de Vijver, 2012) dok je na uzorcima odraslih ispitanika dobivena jednofaktorska struktura (Ungar i Liebenberg, 2013). Upitnik je za potrebu ovog istraživanja adaptiran i preveden na hrvatski jezik metodom dvostrukog prijevoda koji predlažu Brislin (1970) i van Ommeren i sur. (1999).

Na prikupljenim podacima u sklopu ovog istraživanja provedena je eksploratorna faktorska analiza sa 17 čestica upitnika kako bi se ispitala faktorska struktura upitnika. Korišten je scree testa kao kriterij za zadržavanje faktora te je a priori postavljen kriterij da zasićenje pojedinih čestica glavnim faktorom ne bude ispod 0,5. Faktorska analiza rezultirala je jednim faktorom koji objašnjava 44,01% varijance s karakterističnim korijenom 6,85. Iz analize su zbog niskih saturacija glavnim faktorom (<0,5) izbačene dvije čestice: m6 „Kada sam gladna, imam dovoljno hrane“ te m14 „Imam mogućnost pokazati drugima koliko sam odgovorna“, a navedene dvije čestice se ni sadržajno ne uklapaju u konstrukt psihološke otpornosti odraslih. Saturacije zadržanih čestica kreću se u rasponu od ,50 do ,81 što upućuje na prikladnost svih čestica upitnika. Može se zaključiti da ukupni rezultat na testu predstavlja mjeru opće psihološke otpornosti odraslih.

Tablica 2: Faktorska struktura upitnika psihološke otpornosti za odrasle (*eng. Adult Resilience Measure - ARM-R*) sa zadržanih 15 čestica, karakteristični korijeni i postotak objašnjene varijance glavnim faktorom (Eksploratorna faktorska analiza)

	Psihološka otpornost
m1 Dobro se slažem s ljudima oko sebe	,58
m2 Obrazovanje i razvoj novih vještina mi je važno	,62
m3 Znam se ponašati u različitim društvenim situacijama	,58
m4 Moja obitelj me podržava	,71
m5 Moja obitelj zna dosta o meni (npr. s kim se družim, čime se bavim)	,61
m7 Ljudi vole provoditi vrijeme sa mnom	,65
m8 Razgovaram sa obitelji/partnerom o tome kako se osjećam	,81
m9 Imam osjećaj da me moji prijatelji podržavaju	,78
m10 Osjećam da pripadam svojoj zajednici	,69
m11 Moja obitelj/partner je uz mene tijekom teških razdoblja (npr. u bolesti ili kada sam u nevolji)	,76
m12 Prijatelji su uz mene tijekom teških razdoblja (npr. u bolesti ili kada sam u nevolji)	,79
m13 Ljudi iz mog okruženja se odnose fer prema meni	,57
m15 Osjećam se sigurna kad sam sa svojom obitelji/partnerom	,70
m16 Imam mogućnost koristiti svoje sposobnosti u različitim životnim situacijama (npr. u poslu, briga za druge..)	,50
m17 Uživam u obilježavanju praznika, blagdana i drugih događaja sa svojom obitelji	,69
karakteristični korjen	7,05
% objašnjene varijance	44,01

2) Ljestvica socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece - LISEDDPD (Tatalović Vorkapić, Lončarić, 2014)

Za mjerenje socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece korištena je Ljestvica socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece (LISEDDPD) (Tatalović Vorkapić, Lončarić, 2014). Radi se o adaptaciji i hrvatskom prijevodu Ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece (Mayr i Ulrich, 2009). Ovaj upitnik prvenstveno je namijenjen procjeni socioemocionalne dobrobiti i psihološke otpornosti djece u dobi od 3-6 godina u dječjim vrtićima od strane odgojitelja. Tatalović Vorkapić i Lončarić (2014) preveli su i adaptirali upitnik na hrvatski kontekst metodom povratnog prijevoda. Upitnik je u istom istraživanju i validiran na uzorku 1792 djece predškolskog odgoja. Autori su zadržali 5 podljestvica: Samokontrola/promišljenost (8 čestica), Uživane u istraživanju (8 čestica), Asertivnost (7 čestica), Uspostavljanje kontakta/socijalne vještine (6 čestica) i Emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom (8 čestica). Dobivena je pouzdanost

izražena Cronbach alfa koeficijentom u rasponu između 0,85 do 0,92 (Tatalović Vorkapić, Lončarić, 2014).

U ovom istraživanju korišten je upitnik iz istraživanja Tatalović Vorkapić, Lončarić (2014), sa istih 5 podljestvica koje su potvrđene tim istraživanjem na uzorku predškolske djece u Hrvatskoj kao mjerama socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece. U ovom istraživanju Faktorska struktura provjerena je eksploratornom faktorskom analizom glavnih komponenata u dva koraka. U prvom koraku faktorska analiza je provedena sa svih 37 čestica upitnika s Varimax rotacijom te Kaiser Gutmanov kriterijem zadržavanja faktora. Sa svih 37 čestica upitnika zadržano je 5 faktora s karakterističnim korijenom većim od 1, no nije dobivena očekivana interpretabilna faktorska struktura jer se pokazalo da 2 čestice koje izvorno pripadaju skali emocionalne stabilnosti (čestica ES5 „Njegovo/njezino mišljenje je drugim vršnjacima bitno“ te čestica ES6 „Ima bliska prijateljstva (odnose) s drugom djecom“ nisu saturirane niti jednim faktorom te da kvare interpretabilnost faktora. U drugom koraku, nakon izbacivanja navedene dvije čestice, s ukupno 35 čestica koristeći ponovno Varimax rotaciju i Kaiser Gutmannov kriterij zadržavanja faktora dobivena je faktorska struktura koja odgovara teorijskim očekivanjima s 5 faktora. Provedenom faktorskom analizom objašnjeno je ukupno 87,67% varijance sa zadovoljavajućim faktorskim zasićenjima na pripadajućim faktorima koje se kreću između 0,48 i 0,89. Zadržani su sljedeći faktori: SK - Samokontrola/promišljenost (8 čestica), UI - Uživanje u istraživanju (8 čestica), AS - Asertivnost (7 čestica), EI - Uspostavljanje kontakta/socijalne vještine (6 čestica) i ES - Emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom (6 čestica). Pouzdanost svih 5 ljestvica izražena Cronbachovim alfa koeficijentom je zadovoljavajuća te se kreće od 0,932 za podljestvicu asertivnosti do 0,976 za podljestvicu samokontrole. Detaljni podaci o pouzdanosti pojedinih mjera prikazani su u Rezultatima ovog u tablici 7.

Tablica 3. Faktorska matrica eksploratorne faktorske analize s Varimax rotacijom (1 – Samokontrola, 2 – Uživljanje u istraživanju)

	SK	UI	AS	ES	EI
AS1 Dijete uživa pričajući o svojim iskustvima, npr. kako je provelo vikend	0,23	0,43	0,65	0,04	0,38
AS2 Kada odrasla osoba ne postupa prema njemu/njoj pravedno, zauzet će se za sebe	0,01	0,31	0,83	0,13	0,20
AS3 Sposobno je uputiti opravdane zahtjeve prema odraslima, npr. upozoravajući odraslu osobu na dano obećanje	0,05	0,28	0,86	0,17	0,17
AS4 Ako nešto nije u redu ili se nešto ružno dogodi među djecom, on/a će upozoriti na to	0,24	0,28	0,74	0,07	0,16
AS5 Može se obraniti verbalno i fizički ako ga/ju druga djeca napadnu	-0,07	0,22	0,77	0,33	0,13
AS6 Ostaje stabilan i nije pod pritiskom druge djece, npr. drži se svojeg mišljenja bez obzira na druge	0,02	0,36	0,50	0,48	0,25
AS9 Dijete je ustrajno u svojim inicijativama	-0,08	0,29	0,65	0,30	0,33
EI1 Dijete lako uspostavlja pozitivan kontakt s drugim	0,12	0,43	0,37	0,39	0,61
EI2 Inicira igre koje su drugoj djeci poželjne	0,30	0,29	0,30	0,18	0,67
EI3 Govori drugoj djeci o svojim iskustvima	0,07	0,41	0,64	0,13	0,50
EI5 Njegovo/njezino mišljenje je drugim vršnjacima bitno	0,14	0,37	0,34	0,29	0,67
EI6 Ima bliska prijateljstva (odnose) s drugom djecom	0,25	0,37	0,27	0,21	0,68
EI8 Dijete lako potiče vršnjake na igru i sudjelovanje u grupnim aktivnostima	0,15	0,39	0,33	0,27	0,73
ES1 Dijete u teškim situacijama ostaje razgovorljivo i pristupačno	0,15	0,40	0,49	0,48	0,34
ES2 Samo se može smiriti nakon nekog uzbuđenja ili stresa	0,28	0,20	0,17	0,78	0,06
ES3 Djeluje dobro emocionalno-uravnoteženo	0,33	0,19	0,15	0,74	0,40
ES4 Ne uzima se srcu ako napravi neku grešku, ili izgubi u igri	0,36	0,31	0,29	0,63	0,10
ES7 Emocionalne reakcije djeteta su primjerene situaciji	0,30	0,18	0,13	0,76	0,35
ES8 Nakon neke stresne situacije dijete se brzo oporavlja	0,24	0,32	0,23	0,78	0,15
UI1 Dijete voli istraživati nove stvari	0,18	0,76	0,33	0,21	0,34
UI2 Dijete je optimistično i pozitivno kada započinje nešto novo	0,20	0,78	0,32	0,21	0,32
UI3 Dijete postavlja pitanja, željno je znanja o mnogim stvarima oko sebe	0,19	0,68	0,37	0,17	0,37
UI4 Dijete istražuje nove stvari samostalno	0,22	0,74	0,39	0,22	0,26
UI5 Dijete daje sebi dovoljno vremena da nauči nove stvari	0,35	0,66	0,29	0,38	0,21
UI6 Dijete će isprobati one stvari koje mu/joj se čine teškima ili u kojima možda neće uspjeti	0,21	0,74	0,39	0,36	0,15
UI7 Dijete voli otkrivati nove stvari i dijeliti spoznaje s drugima	0,22	0,73	0,36	0,29	0,34
UI8 Dijete je vrlo znatiželjno i usmjereno na nove stvari*	0,18	0,73	0,38	0,31	0,27

SK1 Dijete može čekati na svoj red, npr. u nekom grupnom razgovoru, ili kada se dijeli hrana ili igračke	0,81	0,17	-0,09	0,24	0,16
SK2 Poštuje granice i želje druge djece	0,83	0,13	0,01	0,39	0,06
SK3 Zabrinuto je ako je povrijedilo drugo dijete ili učinilo neku štetu: ispričava se, nastoji to nekako ispraviti	0,82	0,17	0,31	0,16	-0,01
SK4 Poštuje i empatično je za osjećaje i raspoloženja odraslih, npr. kada ga /ju zamolim da bude tiho jer se ne osjećam dobro	0,87	0,15	0,29	0,15	0,07
SK5 Poštuje kada mu se kaže što smije, a što ne smije, npr. u situacijama upotrebe određenih prostorija i stvari	0,88	0,04	0,01	0,15	0,20
SK6 Može se radovati radi drugog djeteta, dijeli tuđu radost i uspjeh, npr. kada drugo dijete dobije poklon	0,72	0,41	0,34	0,00	0,06
SK7 Dijete nije brzopletu i nepromišljeno u reakcijama	0,76	0,23	-0,10	0,26	0,11
SK8 Pri izlascima iz vrtića, dijete se drži pravila o ostaje u redu	0,89	0,02	-0,09	0,02	0,18
Karakteristični korijen	19,47	4,81	1,87	1,36	1,09
% objašnjene varijance	55,63	59,36	74,71	78,59	81,69

Bilješka. SK - Samokontrola/promišljenost, UI - Uživanje u istraživanju, AS - Asertivnost, EI - Uspostavljanje kontakta/socijalne vještine i ES - Emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom.

3.3. Postupak

Roditelji (oba roditelja) su procijenili vlastitu psihološku otpornost, dok su psihološku otpornost njihove djece, radi veće objektivnosti, procijenili njihovi odgajatelji u vrtiću. Roditeljima i odgajateljima je prije provedbe istraživanja objašnjena svrha i cilj istraživanja, te im je objašnjeno da sudjelovanje djece ne snosi nikakve neželjene rizike za dijete te da je istraživanje dobrovoljno i da odustati mogu u bilo kojem dijelu istraživanja. Zatražena je pisana suglasnost roditelja za sudjelovanje njih i njihove djece. Prije provedbe istraživanja je od ravnatelja vrtića koje pohađaju djeca predškolske dobi zatražena dozvola za provođenje istraživanja te su prikupljene i dozvole nadležnih institucija. Odgajatelji su također dali svoju suglasnost za sudjelovanje te su upoznati s postupkom provođenja istraživanja. Oni su zamoljeni da procijene karakteristike navedene u upitniku za svako dijete svoje skupine koje se odnose na psihološku otpornost djeteta opažanjem djeteta u igri i uobičajenim aktivnostima u vrtiću. Dobili su uputu da procjenjuju jedno po jedno dijete, a da cijelu grupu procjene u roku 3-5 dana opažanja. Također su dobili uputu da ne procjenjuju svu djecu odjednom, već da prvog dana naprave procjene za trećinu djecu, drugi dan za drugu trećinu i treći dan za preostalu djecu.

Upitnici su roditeljima podijeljeni prilikom susreta odgajatelja i roditelja, pri dolasku ili odlasku iz vrtića. Po završetku ispunjavanja zamoljeni su da vrate upitnik te da ga ubace u kutiju koja se nalazila

u vrtiću. Na taj način osigurana je povjerljivost podatak. Odgajatelji su djecu procijenili za vrijeme radnog vremena u vrtiću.

Radi kasnijeg uparivanja roditeljskih upitnika i procjena odgajatelja, nije bilo moguće osigurati potpuno anonimno ispunjavanje upitnika, no svim sudionicima je zagantirana povjerljivost podataka i objavljivanje rezultata isključivo na razini skupine.

3.4. Statistički postupci obrade podataka:

Analiza podataka provedena je koristeći statistički paket SPSS v21. Za provjeru faktorske strukture upitnika korištena je eksploratorna faktorska analiza. Za opisivanje varijabli korištena je deskriptivna statistika. Razlike u psihološkoj otpornosti roditelja te razlike u psihološkoj otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja testirane su Analizom varijance i t-testom. Povezanost između psihološke otpornosti roditelja i psihološke otpornosti djece prikazana je Pearsonovim koeficijentom korelacije, a za ispitivanje mogućnosti objašnjenja psihološke otpornosti djece predškolske dobi na temelju psihološke otpornosti njihovih roditelja i osnovnih sociodemografskih obilježja korištena je regresijska analiza.

4. REZULTATI

4.1. Psihološka otpornost roditelja

Prvi cilj rada bio je ispitati razlike u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, spol i dob roditelja te ukupan broj djece u kućanstvu). Prije ispitivanja navedenih razlika u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi prikazani su deskriptivni podaci odgovora majki i očeva u upitniku psihološke otpornosti (Tablica 4)

Tablica 4: Deskriptivni podaci odgovora

	Očevi		Majke	
	M	SD	M	SD
o1 Dobro se slažem s ljudima oko sebe	3,97	0,66	4,22	0,58
o2 Obrazovanje i razvoj novih vještina mi je važno	3,42	1,06	3,91	0,95
o3 Znam se ponašati u različitim društvenim situacijama	4,13	0,63	4,38	0,60
o4 Moja obitelj me podržava	4,19	0,78	4,42	0,65
o5 Moja obitelj zna dosta o meni (npr. s kim se družim, čime se bavim)	4,24	0,78	4,58	0,55
o7 Ljudi vole provoditi vrijeme sa mnom	3,85	0,77	4,15	0,58
o8 Razgovaram sa obitelji/partnerom o tome kako se osjećam	3,54	0,90	3,84	0,86
o9 Imam osjećaj da me moji prijatelji podržavaju	3,63	0,80	4,06	0,69
o10 Osjećam da pripadam svojoj zajednici	4,01	0,62	4,27	0,58
o11 Moja obitelj/partner je uz mene tijekom teških razdoblja (npr. u bolesti ili kada sam u nevolji)	4,37	0,71	4,40	0,69
o12 Prijatelji su uz mene tijekom teških razdoblja (npr. u bolesti ili kada sam u nevolji)	3,54	0,82	3,88	0,80
o13 Ljudi iz mog okruženja se odnose fer prema meni	4,08	0,50	4,25	0,52
o15 Osjećam se sigurna kad sam sa svojom obitelji/partnerom	4,54	0,61	4,61	0,53
o16 Imam mogućnost koristiti svoje sposobnosti u različitim životnim situacijama (npr. u poslu, briga za druge..)	4,38	0,64	4,42	0,64
o17 Uživam u obilježavanju praznika, blagdana i drugih događaja sa svojom obitelji	3,98	0,86	4,50	0,62

Deskriptivni podaci pokazuju visoke aritmetičke sredine na pitanjima upitniku psihološke otpornosti kod oba roditelja sa skalom odgovora Likertovog tipa koja se kreće od 1 – nimalo do 5 – mnogo, što ukazuje na relativno visoku psihološku otpornost oba roditelja. Aritmetičke sredine se kod procjena

očeva kreću u rasponu od M=3,42 za pitanje „Obrazovanje i razvoj novih vještina mi je važno“ do M=4,54 za pitanje „Osjećam se sigurna kad sam sa svojom obitelji/partnerom“. Kod procjena majki najniža aritmetička sredina (M=3,84) dobivena je za pitanje „Razgovaram sa obitelji/partnerom o tome kako se osjećam“ dok je najviša aritmetička sredina (M=4,61), slično kao kod očeva, dobivena za pitanje „Osjećam se sigurna kad sam sa svojom obitelji/partnerom“. Varijabilitet rezultata je primjeren sa standardnom devijacijom na pojedinim pitanjima između SD=0,5 do SD=1,06.

Dobiveni su nešto viši prosječni rezultati na svim pitanjima kod procjena majki u odnosu na procjene očeva, što ukazuje na nešto veću psihološku otpornost majki u odnosu na psihološku otpornost očeva.

Nadalje, kako bi se ispitale razlike psihološke otpornosti očeva i majki formiran je ukupni prosječni rezultat na upitniku psihološke otpornosti očeva i majki.

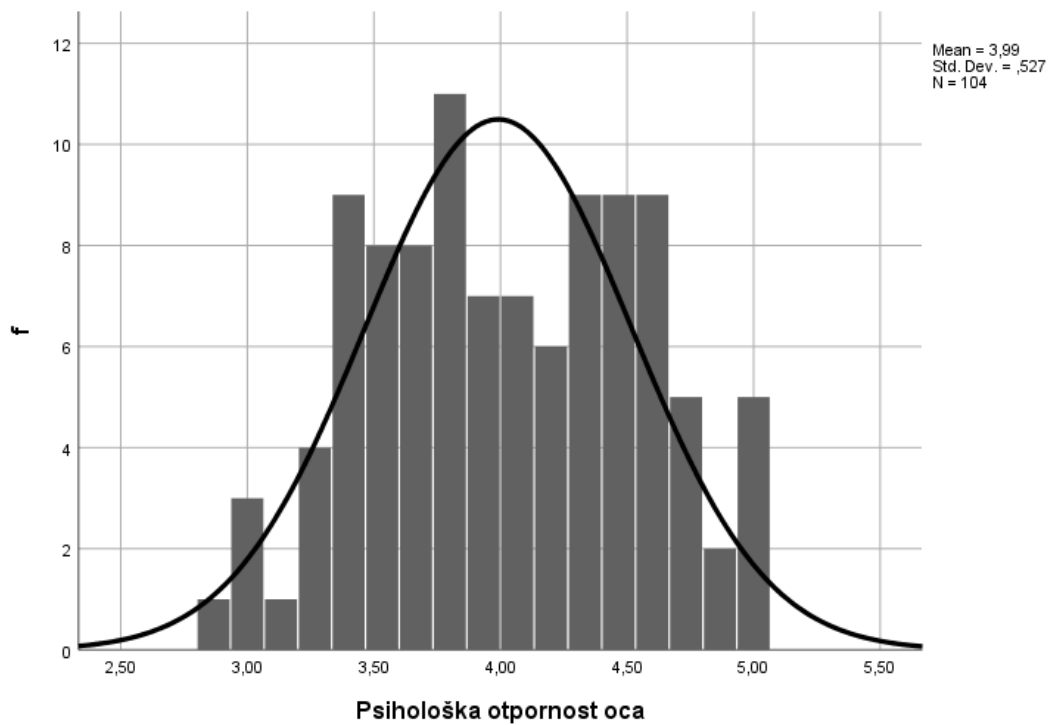
Tablica 5: Deskriptivni podaci, pouzdanost i T-test razlike u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi

	Min	Maks	M	Sd	Nagnutost	Spljoštenost	Cronbach	t (1,	
					indeks pogreška	indeks pogreška	alpha	102)	
Psihološka otpornost oca (N=104)	2,87	5,00	3,99	,53	,04	,24	-,81	,47	,92
Psihološka otpornost majke (N=104)	3,07	5,00	4,26	,44	-,45	,24	-,49	,47	,90

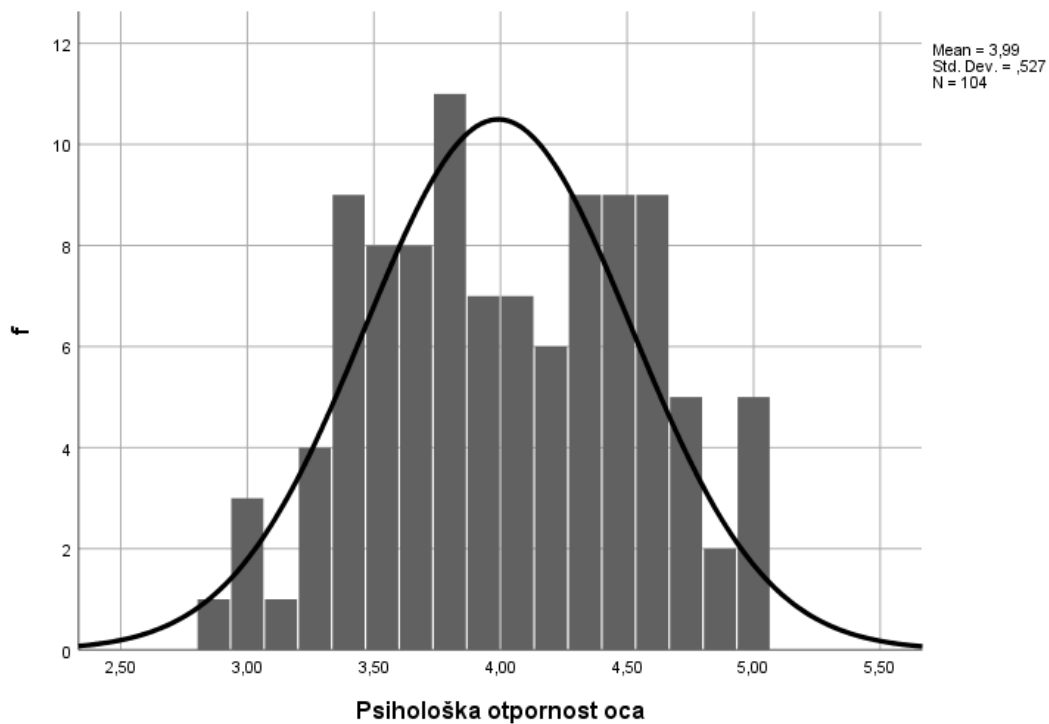
Prosječna psihološka otpornost očeva iznosi M=3,99 (SD=,53). Distribucija odgovora je simetrična te blago spljoštena (prilog). Prosječna psihološka otpornost majki je M=4,26 (SD=,44), a distribucija odgovora negativno asimetrična, s više odgovora na desnom kraju krivulje te blago spljoštena. Pouzdanost upitnika je zadovoljavajuća s Cronbachovim alfa koeficijentom kao pokazateljem pouzdanosti ,92 za procjene očeva, te ,90 za procjene majki.

T- testom je ispitana razlika psihološke otpornosti očeva i majki. Dobivena je statistički značajna razlika (t= -7,17, p<0,01, df1=1, df2=102) u psihološkoj otpornosti, pri čemu je otpornost majki veća u odnosu na psihološku otpornost očeva.

Slika 1: Distribucija odgovora očeva na upitniku psihološke otpornosti

Slika 2: Distribucija odgovora majki na upitniku psihološke otpornosti

U skladu s prvim ciljem, nadalje su ispitane razlike psihološke otpornosti roditelja s obzirom na sociodemografska obilježja (dob, broj djece u obitelji, radnu aktivnost, stupanj obrazovanja te prihode kućanstva). Provedeno je 6 analiza varijance (ANOVA), a rezultati su prikazani u tablici 6.

Tablica 6: Razlike u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja

	Psihološka otpornost oca djeteta			Psihološka otpornost majke djeteta		
	M	SD	F	M	SD	
Radna aktivnost						
Stalno zaposlen/a	4,09	,55		4,34	,42	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,78	,46	1,78 p=0,02	4,14	,42	1,42 P=0,12
Privremeno zaposlen/a	3,80	,00		3,70	,17	
Najviši postignuti stupanj obrazovanja						
SSS	3,87	,51		4,16	,46	
VŠS	3,95	,55	1,12 p=0,34	4,19	,41	0,755
VSS	4,07	,52		4,32	,44	p=0,80
Prihod po članu kućanstva						
Manje od 4000 kn	3,92	,57		4,28	,37	
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,77	,43	1,26 p=0,21	4,01	,39	0,85 p=0,68
Više od 5000 kn	4,15	,53		4,41	,44	
Dob (korelacija r)			,16			,17
Broj djece (korelacija r)			,06			,01

**

Deskriptivni podaci koji govore o psihološkoj otpornosti roditelja s obzirom na analizirana sociodemografska obilježja pokazuju da postoji naznaka da su psihološki otporniji oni roditelji koji su stalno zaposleni, roditelji s postignutim višim stupnjem obrazovanja, roditelji nešto starije životne dobi te oni s nešto većim prihodima po članu kućanstva. Međutim, provedeni t-testovi ukazuju na to da dobivene razlike nisu statistički značajne. Jedina statistički značajna razlika dobivena je za radnu aktivnost oca ($t=1,78$, $p<0,01$, $df_1=1$, $df_2=102$), pri čemu se najotpornijima procjenjuju očevi koji su stalnozaposleni.

4.2. Psihološka otpornost djece

Drugi cilj rada bio je ispitati razlike psihološke otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, spol i dob djeteta te ukupan broj djece u kućanstvu).

U tablici 7 prikazani su deskriptivni podaci korištenih podljestvica koje se odnose na psihološku otpornost djece. Na svakoj ljestvici odgajatelji su dali za svako dijete procjene na skali Likertovog tipa s 5 stupnjeva (1 – nimalo, 2 – malo, 3 – ponekad, 4 - poprilično, 5 – mnogo). Dakle, svako je dijete procijenjeno na sljedećih 5 skala: AS – Asertivnost, EI - emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom, ES – uspostavljanje kontrole/ socijalne vještine, IS - uživanje u istraživanju, SK – samokontrola.

Tablica 7: Deskriptivni podaci i pouzdanost skala psihološke otpornosti djece predškolske dobi (N=104)

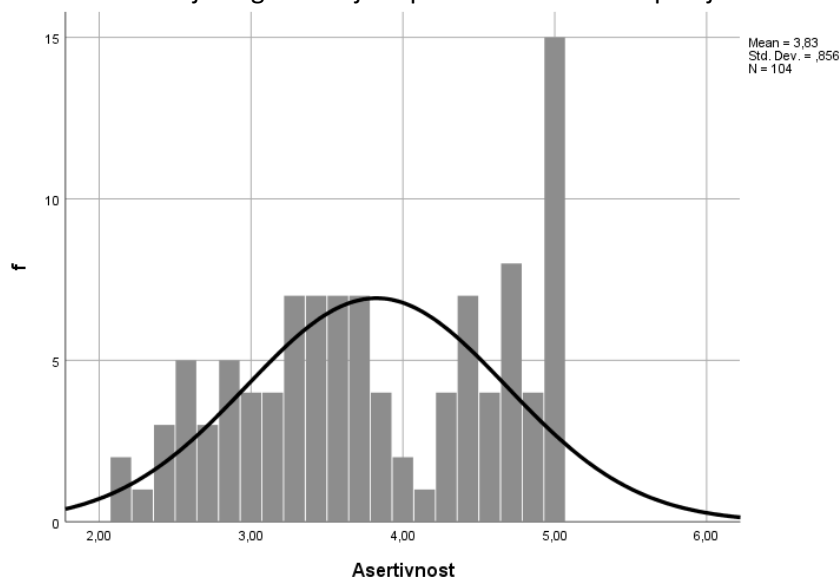
	Min	Maks	M	Sd	Nagnutost		Spljoštenost		Cronbach
					indeks	pogreška	Indeks	pogreška	alpha
						a			
AS (7 čestica)	2,14	5,00	3,83	,85	-,11	,24	-1,20	,46	,93
ES (6 čestica)	1,67	5,00	3,92	,88	-,49	,24	-,74	,46	,94
EI (8 čestica)	1,75	5,00	3,31	,63	,22	,24	-,04	,46	,93
UI (8 čestica)	1,13	5,00	3,52	1,07	-,22	,24	-1,06	,46	,98
SK (8 čestica)	1,50	5,00	3,97	,82	-,60	,24	-,18	,46	,98

Bilješka. AS - Asertivnost, ES - Emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom, EI - Uspostavljanje kontakta/socijalne vještine, UI - Uživanje u istraživanju, SK - Samokontrola/promišljenost. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

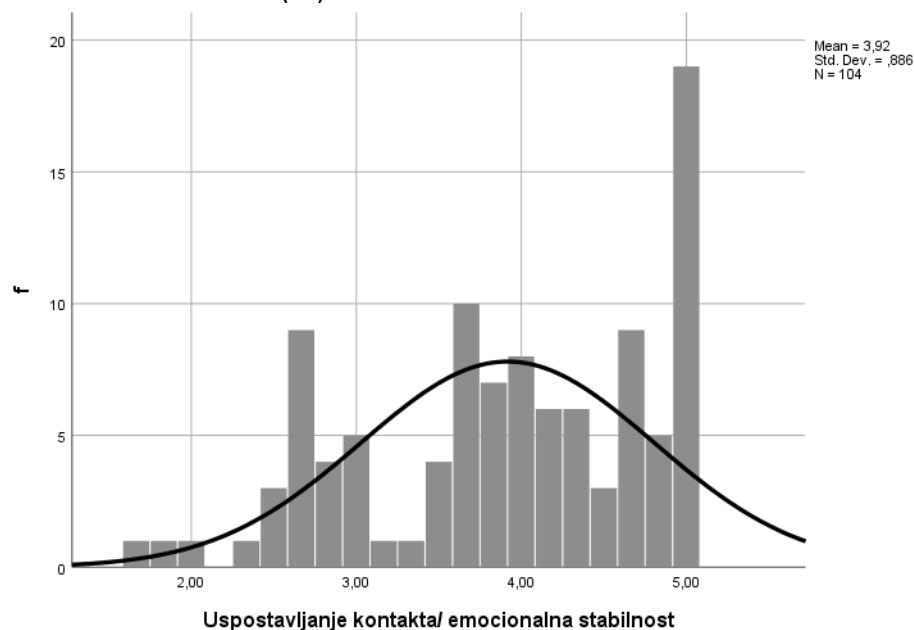
Odgajatelji psihološku otpornost djece procjenjuju relativno visokom. Najviše procjene (M=3,97, SD=82) dali za samokontrolu/promišljenost djece, zatim za uspostavljanje kontakta/emocionalna stabilnost (M=3,91, sd=88), za asertivnost (M=3,83, SD=,85), za Uživanje u istraživanju (M=3,51, SD=1,07) te najmanju procjenu za emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom (M=3,31, SD= ,63). Distribucije odgovora odgovaraju približno normalnim distribucijama, pri čemu su sve distribucije blago spljoštene te pretežito blago negativne (Asertivnost, Uspostavljanje kontakta/emocionalna

stabilnost, Uživanje u istraživanju i Samokontrola/promišljenost). Blago pozitivno asimetrična distribucija odgovora dobivena je samo za skalu Emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom. Pouzadnost svih skala izražena Cronbahovim alfa koeficijentom je primjerena te se kreće od ,93 do ,98.

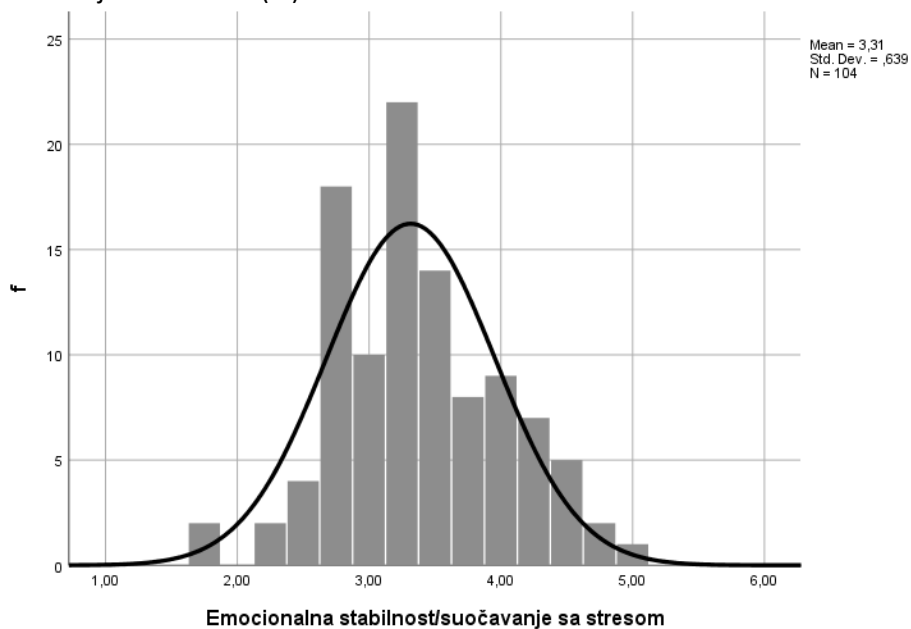
Slika 3: Distribucija odgovora djece predškolske dobi na podljestvici asertivnosti (AS)

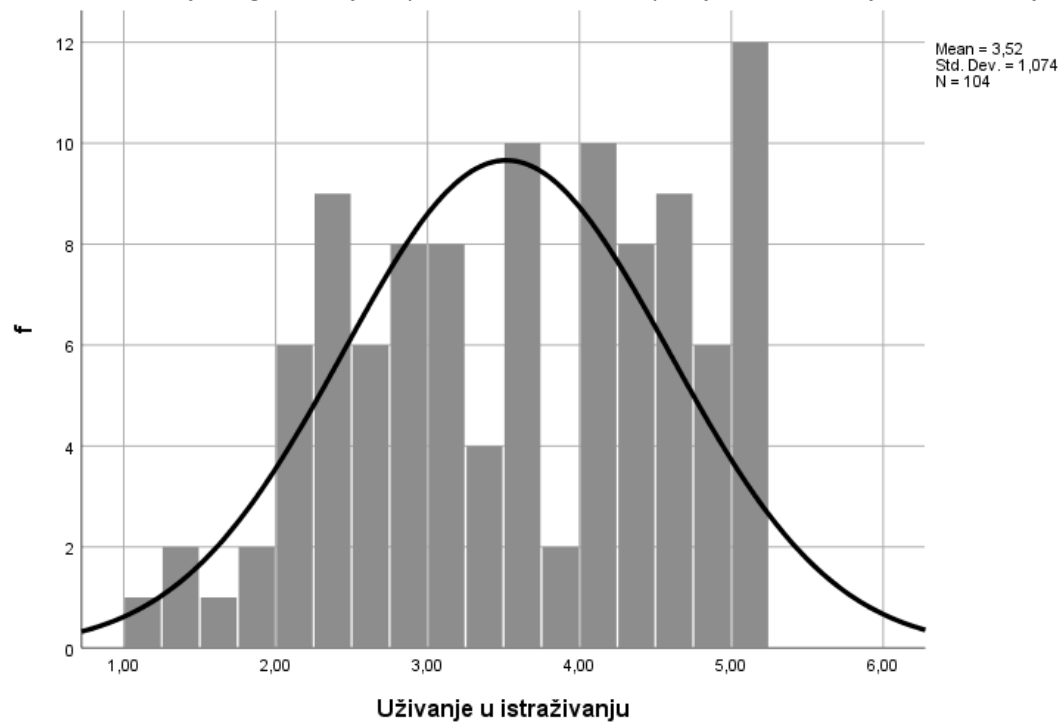
Slika 4: Distribucija odgovora djece predškolske dobi na podljestvici uspostavljanja kontakta odnosno emocionalne stabilnosti (ES)

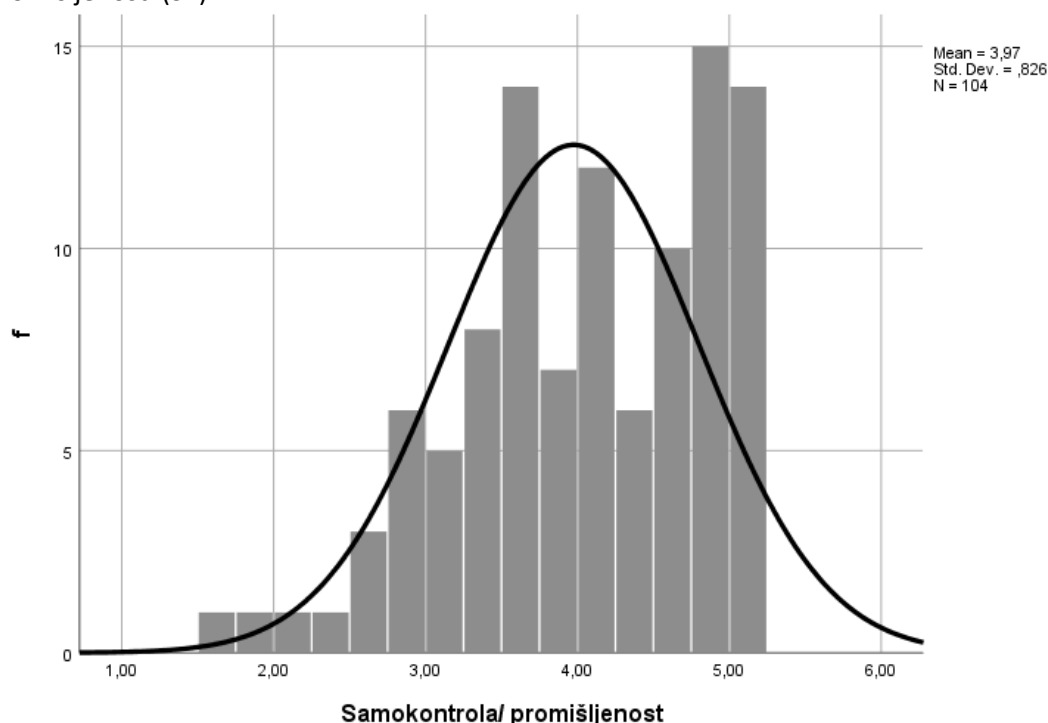
Slika 5: Distribucija odgovora djece predškolske dobi na podljestvici emocionalne stabilnosti odnosno suočavanja sa stresom (EI)

Slika 6: Distribucija odgovora djece predškolske dobi na podljestvici uživanja u istraživanju (UI)

Slika 7: Distribucija odgovora djece predškolske dobi na podljestvici samokontrole odnosno promišljenosti (SK)

Slijedi prikaz razlika pet ljestvica psihološke otpornosti djeteta s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta:

Tablica 8: Razlike u asertivnosti djeteta predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta

	M	SD	F
Radna aktivnost oca			
Stalno zaposlen/a	3,86	,86	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,67	,83	1,02
Privremeno zaposlen/a	3,86	1,03	p=0,48
Radna aktivnost majke			
Stalno zaposlen/a	3,80	,82	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	4,44	,70	,66
Privremeno zaposlen/a	3,52	1,01	p=0,85
Najviši postignuti stupanj obrazovanja oca			
SSS	3,64	,79	
VŠS	3,71	,87	0,96
VSS	3,96	,88	p=0,51
Najviši postignuti stupanj obrazovanja majke			
SSS	3,79	1,01	,72

VŠS	3,41	,65	p=0,79
VSS	3,94	,84	
Prihod po članu kućanstva			
Manje od 4000 kn	4,04	,93	
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,48	,69	1,28
Više od 5000 kn	3,95	,87	p=0,212
Spol djeteta			
M	3,74	,87	1,06
Ž	3,92	,84	p=0,41
Dob djeteta (korelacija r)		,37**	
Broj djece (korelacija r)		,12	

* p<0,05, ** p<0,01

Razlike u asertivnosti djece predškolske dobi dobivene su jedino s obzirom na dob djeteta što je vidljivo iz Pearsonovog koeficijenta korelacije između ljestvice asertivnosti i dobi djeteta ($r=,37$, $p<0,01$). Pozitivna i statistički značajna korelacija ukazuje na veću asertivnost kod djece starije dobi. U pogledu ostalih sociodemografskih obilježja, uključujući obilježja roditelja kao što su radna aktivnost, stupanj obrazovanja i prihode, nisu dobivene statistički značajne razlike u asertivnosti djece predškolske dobi.

Tablica 9: Razlike u uspostavljanju kontakta/ socijalne vještine djeteta predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta

	M	SD	F
Radna aktivnost oca			
Stalno zaposlen/a	3,98	,88	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,71	,84	,75
Privremeno zaposlen/a	3,94	1,29	p=0,75
Radna aktivnost majke			
Stalno zaposlen/a	3,92	,86	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	4,32	,90	,50
Privremeno zaposlen/a	3,83	1,26	p=0,95
Najviši postignuti stupanj obrazovanja oca			
SSS	3,81	,84	
VŠS	3,75	,83	1,12
VSS	4,01	,93	p=0,36
Najviši postignuti stupanj obrazovanja majke			
SSS	3,80	1,07	,75
VŠS	3,75	,74	p=,76

VSS	3,98	,89	
Prihod po članu kućanstva			
Manje od 4000 kn	4,05	,84	
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,62	,82	,75
Više od 5000 kn	4,05	,92	p=0,76
Spol djeteta			
M	3,72	,92	1,23
Ž	4,15	,80	p=,25
Dob djeteta (korelacija r)		0,23*	
Broj djece (korelacija r)		0,11	

* p<0,05, ** p<0,01

U pogledu uspostavljanja kontakta/socijalnih vještina se pokazalo da nema razlike s obzirom na niti jedno od analiziranih sociodemografskih obilježja. Ponovno se dob djeteta pokazala važnim u smislu da postoji pozitivna i statistički značajna povezanost između dobi i uspostavljanja kontrole/ socijalnih vještina ($r=0,23$, $p<0,05$). Prema tome, može se zaključiti da starija djeca imaju bolje vještine uspostavljanja kontakta s drugom djecom i odraslima.

Tablica 10: Razlike u ljestvici emocionalna stabilnost/ suočavanje sa stresom djeteta predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta

	M	SD	F
Radna aktivnost oca			
Stalno zaposlen/a	3,35	,63	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,15	,56	1,23
Privremeno zaposlen/a	3,54	1,28	p=0,25
Radna aktivnost majke			
Stalno zaposlen/a	3,34	,63	
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,56	,65	1,21
Privremeno zaposlen/a	3,33	,69	p=0,27
Najviši postignuti stupanj obrazovanja oca			
SSS	3,20	,61	
VŠS	3,39	,66	1,20
VSS	3,36	,65	p=0,27
Najviši postignuti stupanj obrazovanja majke			
SSS	3,40	,91	
VŠS	3,09	,36	1,68
VSS	3,39	,61	p=0,05
Prihod po članu kućanstva			
Manje od 4000 kn	3,24	,72	
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,19	,50	1,56
Više od 5000 kn	3,41	,68	p=0,08
Spol djeteta			
M	3,19	,65	1,54
Ž	3,46	,59	p=0,08
Dob djeteta (korelacija r)		0,27*	
Broj djece (korelacija r)		0,01	

* p<0,05, ** p<0,01

Ispitane su i razlike u ljestvici emocionalna stabilnost/ suočavanje sa stresom djece predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta. Ponovno se pokazalo da je jedino dob djeteta povezana s emocionalnom stabilnosti odnosno sa suočavanjem sa stresom djece. Pri tome su starija djeca emocionalno stabilnija tj. bolje se suočavaju sa stresom. Razlike u ljestvici emocionalna stabilnost/ suočavanje sa stresom djece nisu dobivene s obzirom na ostala analizirana sociodemografska obilježja.

Tablica 11: Razlike na ljestvici uživanje u istraživanju djeteta predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta

	M	SD	F
Radna aktivnost oca			
Stalno zaposlen/a	3,65	1,04	1,64 p=0,05
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,11	1,04	
Privremeno zaposlen/a	3,71	1,38	
Radna aktivnost majke			
Stalno zaposlen/a	3,57	1,03	1,39 p=0,14
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,85	1,23	
Privremeno zaposlen/a	3,67	1,12	
Najviši postignuti stupanj obrazovanja oca			
SSS	3,37	1,03	1,01 p=0,47
VŠS	3,43	1,03	
VSS	3,62	1,11	
Najviši postignuti stupanj obrazovanja majke			
SSS	3,26	1,31	,98 p=0,51
VŠS	3,19	,82	
VSS	3,64	1,05	
Prihod po članu kućanstva			
Manje od 4000 kn	3,75	1,14	,98 p=0,51
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,02	,92	
Više od 5000 kn	3,74	1,05	
Spol djeteta			
M	3,30	1,15	1,03 p=0,44
Ž	3,78	,93	
Dob djeteta (korelacija r)		0,24*	
Broj djece (korelacija r)		0,04	

* p<0,05, ** p<0,01

U pogledu razlika na ljestvici uživanje u istraživanju djeteta s obzirom na sociodemografska obilježja se ponovno potvrđuje isti obrazac, odnosno da su psihološki otpornija starija djeca ($r=0,24$, $p<0,05$), dok se ostala obilježja nisu pokazala važnim u ovom kontekstu.

Tablica 12: Razlike na ljestvici samokontrole djeteta predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja obitelji i djeteta

	M	SD	F
Radna aktivnost oca			
Stalno zaposlen/a	4,04	,82	1,83 p=0,28
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,82	,81	
Privremeno zaposlen/a	3,71	1,20	
Radna aktivnost majke			
Stalno zaposlen/a	4,05	,77	,74 p=0,80
Samozaposlen/a kao obrtnik/privatni poduzetnik	3,74	1,08	
Privremeno zaposlen/a	3,92	,95	
Najviši postignuti stupanj obrazovanja oca			
SSS	3,91	,83	1,08 p=0,42
VŠS	3,54	,99	
VSS	4,11	,75	
Najviši postignuti stupanj obrazovanja majke			
SSS	4,15	,81	,80 p=0,73
VŠS	3,89	,57	
VSS	3,97	,87	
Prihod po članu kućanstva			
Manje od 4000 kn	3,70	,86	1,24 p=0,23
Više od 4000 kn, a manje od 5000 kn	3,81	,80	
Više od 5000 kn	4,17	,79	
Spol djeteta			
M	3,65	,87	0,82 p=0,71
Ž	4,36	,57	
Dob djeteta (korelacija r)		0,29*	
Broj djece (korelacija r)		0,01	

* p<0,05, ** p<0,01

U pogledu samokontrole djece predškolske dobi se pokazalo da je ponovno jedino dob djece povezana s ovom ljestvicom ($r=0,29$, $p<0,05$), pri čemu su psihološki otpornija starija djeca, dok razlike u samokontroli djece ne postoje s obzirom na ostala sociodemografska obilježja.

O razlikama u psihološkoj otpornosti djece predškolske dobi se može zaključiti da razlike postoje jedino s obzirom na dob, pri čemu su psihološki otpornija starija djeca, ali ne i s obzirom na spol djeteta niti s obzirom na druga sociodemografska obilježja obitelji i kućanstva.

4.3. Povezanost psihološke otpornosti djece i roditelja

Treći cilj rada bio je ispitati psihološku otpornost djece i njihovih roditelja. Provedena je korelacijska analiza s psihološkom otpornošću majke i oca te 5 ljestvica psihološke otpornosti djece kao pokazateljima otpornosti. Povezanost je prikazana Pearsonovim koeficijentom korelacije (r) između navedenih mjera, a kompletna korelacijska matrica prikazana je u tablici 13.

Tablica 13: Povezanost psihološke otpornosti djece i roditelja

	ARM_o	ARM_m	AS	EI	ES	UI	SK
ARM_o	-						
ARM_m	,70**	-					
AS	,47**	,41**	-				
EI	,34**	,30**	,80**	-			
ES	,24*	,19	,68**	,74**	-		
UI	,40**	,28**	,79**	,84**	,75**	-	
SK	,37**	,30**	,31**	,45**	,56**	,51**	-

Bilješka. AS – Aserktivnost, EI - emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom, ES – uspostavljanje kontakta/socijalne vještine, UI - uživanje u istraživanju, SK - samokontrola

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Psihološka otpornost oca i majke, najviše je povezana s asertivnosti djeteta ($r_{\text{otac}}=0,47$, $p < 0,01$, $r_{\text{majka}}=0,41$, $p < 0,01$). Nadalje, psihološka otpornost oca povezana je umjereno s uživanjem u istraživanju djeteta ($r=0,40$, $p < 0,01$), sa samokontrolom ($r=0,37$, $p < 0,01$), emocionalnom stabilnošću odnosno suočavanjem sa stresom ($r=0,34$, $p < 0,01$) te uspostavljanjem kontakta odnosno socijalnim vještinama ($r=0,24$, $p < 0,05$).

Psihološka otpornost majke osim s asertivnosti, povezana je i sa emocionalnom stabilnošću odnosno suočavanjem sa stresom ($r=0,3$, $p < 0,01$) i samokontrolom ($r=0,3$, $p < 0,01$) te uživanjem u istraživanju djeteta ($r=0,28$, $p < 0,05$). Osim toga, dobivena je visoka, pozitivna i statistički značajna korelacija između psihološke otpornosti oca i majke ($r=0,7$, $p < 0,01$). Također je dobivena i srednja do visoka povezanost između pojedinih ljestvica psihološke otpornosti djece.

4.4. Mogućnost objašnjenja psihološka otpornost djece

Posljednji cilj ovoga rada bio je ispitati mogućnost objašnjenja psihološke otpornosti djece na temelju psihološke otpornosti roditelja i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje i zaposlenost roditelja, prihodi kućanstva, broj djece u kućanstvu). Kako bi se odgovorilo na ovaj cilj provedeno je pet regresijskih analiza s različitim podljestvicama psihološke otpornosti djece kao kriterijem te psihološkom otpornosti oca i majke te sociodemografskim obilježjima kao prediktorima.

Tablica 14: Regresijska analiza s obilježjima roditelja, obilježjima kućanstva te obilježjima djeteta kao prediktorima i psihološkoj otpornosti djeteta kao kriterijem

	Model 1 AS		Model 2 EI		Model 3 ES		Model 4 UI		Model 5 SK	
	B	β	B	β	B	β	B	β	B	β
(Constant)	-1,38		-,53		,62		-1,36		-,43	
Psihološka otpornost oca	,38	,23	,34	,20	,21	,17	,66	,32**	,37	,23
Psihološka otpornost majke	,45	,24	,33	,16	,09	,07	,16	,07	,12	,07
Dob oca	-,01	-,04	-,03	-,17	-,04	-,28	-,06	-,23	-,02	-,10
Dob majke	,01	,07	,15	,14	,06	,08	,06	,05	-,08	-,08
Zaposlenost oca	,19	,14	,15	,11	,13	,13	,15	,09	,03	,02
Zaposlenost majke	-,04	-,04	,00	,00	,00	,00	-,03	-,02	,05	,06
Obrazovanje oca	,06	,07	,03	,17	,04	,29	,06	,27	,05	,29
Obrazovanje majke	,12	,11	-,03	-,03	-,07	-,11	-,12	-,11	-,03	-,03
Mjesečni prihod po članu kućanstva	-,06	-,07	,03	,02	-,03	-,04	,10	,08	-,18	-,18
Broj djece u obitelji	,14	,14	,03	,03	,06	,09	,02	,02	,03	,03
Dob djeteta	,21	,26*	,13	,15	,16	,26*	,09	,09	,13	,16
Spol djeteta (1=m, 2=Ž)	,05	,03	,35	,20*	,18	,14	,36	,17	,68	,42**
R	,59**		,47		,44		,49*		,65*	
R ²	,25		,10		,07		,13		,34	

Bilješka. AS – Asertivnost, EI - emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom, ES – uspostavljanje kontakta/ socijalne vještine, UI - uživanje u istraživanju, SK - samokontrola

* p<0,05, ** p<0,01

Prvom regresijskom analizom, sa asertivnosti djece predškolske dobi (Model 1) kao kriterijem i 12 prediktorskih varijabli objašnjeno je ukupno 25% varijance. Pri tome se najboljim prediktorom asertivnosti pokazala dob djeteta ($\beta=0,26$, $p<0,05$), što je ujedno i jedini statistički značajan prediktor

asertivnosti. Beta ponder je pozitivan te statistički značajan što ukazuje na pozitivnu povezanost dobi i asertivnosti, što ukazuje na to da su djeca starije dobi više asertivna.

U drugoj regresijskoj analizi je emocionalna stabilnost i suočavanje sa stresom djeteta korišteno kao kriterij (Model 2), te istih 12 sociodemografskih varijabli kao prediktori. Objasnjeno je ukupno 10% varijance kriterija, što ne predstavlja značajnu količinu varijance. Pri tome je spol djeteta jedini statistički značajan prediktor emocionalna stabilnost i suočavanje sa stresom djeteta ($\beta=0,20$, $p<0,05$). Navedeni beta ponder ukazuje na pozitivnu povezanost emocionalne stabilnosti i spola. Muški spol kodiran je kao 1, a ženski spol s 2 te ovaj rezultat ide u korist djevojčica koje se prema ovome nakon uzbuđenja brže vraćaju na prvobitno stanje, a kada su pod stresom uglavnom ne reagiraju pretjerano.

U trećoj regresijskoj analizi su uspostavljanje kontakta odnosno socijalne vještine djeteta korištene kao kriterij (Model 3), s istih 12 sociodemografskih varijabli kao u prethodnim analizama kao prediktorima. Objasnjeno je ukupno 7% varijance kriterija, pri čemu je dob djeteta jedini statistički značajan prediktor u analizi ($\beta=0,26$, $p<0,05$). Količina objašnjene varijance nije statistički značajna.

U četvrtoj regresijskoj analizi sa uživanjem u istraživanju (Model 4) kao kriterijem te sociodemografskim varijablama kao kriterijem objašnjeno je ukupno 13% varijance, s psihološkom otpornošću oca kao najvažnijim, i jednim statistički značajnim kriterijem ($\beta=0,32$, $p<0,01$).

Petom regresijskom analizom ispitana je mogućnost objašnjenja samokontrole djeteta (Model 5) pomoću 12 sociodemografskih varijabli. Objasnjeno je ukupno 34% varijance, pri čemu se spol djeteta pokazao najvažnijim prediktorom ($\beta=0,42$, $p<0,01$).

Zaključno se o provedenim regresijskim analizama može zaključiti da su dob i spol te psihološka otpornost oca najbolji prediktori psihološke otpornosti djece. Odnosno specifično dob je najbolji prediktor asertivnosti i uspostavljanja kontakta odnosno socijalnih vještine, dok je spol najbolji prediktor emocionalne stabilnost odnosno suočavanja sa stresom i samokontrole. Psihološka otpornost oca najbolji je prediktor uživanja u istraživanju djeteta.

5. RASPRAVA

Prvi cilj ovog rada bio je ispitati razlike u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, spol i dob roditelja te ukupan broj djece u kućanstvu). Prema postavljenoj hipotezi očekivalo se postojanje razlika u psihološkoj otpornosti roditelja djece predškolske dobi s obzirom na sociodemografska obilježja (spol, dob, obrazovanje i zaposlenost roditelja, prihodi kućanstva, broj djece u kućanstvu, redosljed rođenja djeteta). Pri čemu se očekuje da će psihološki otporniji biti roditelji starije dobi, obrazovaniji, zaposleni, s većim primanjima te manjim brojem djece u kućanstvu jer bi ovi faktori mogli djelovati kao zaštitni faktori.

U provedenom istraživanju se pokazalo da majke imaju višu psihološku otpornost od očeva, osim toga provedeno je 6 analiza varijanci s različitim sociodemografskim pokazateljima kao nezavisnim varijablama te psihološkom otpornosti oca i majke kao zavisnim varijablama. Rezultati ukazuju da postoji naznaka da su psihološki otporniji roditelji koji su stalno zaposleni, roditelji s postignutim višim stupnjem obrazovanja, roditelji nešto starije životne dobi te oni s nešto većim prihodima po članu kućanstva. Međutim, te razlike ipak nisu jasno izražene. Sukladno tome provedeni t-testovi ukazuju na to da su majke psihološki otpornije od očeva te kod očeva za radnu aktivnost oca pri čemu su stalno zaposleni očevi pokazalo veću psihološku otpornost. Ranija istraživanja uglavnom pokazuju nedosljedne nalaze u vezi povezanost psihološke otpornosti sa spolom i dobi ispitanika (Linemann i sur., 2020; Kunzler i sur. 2018; Kocaleven i sur., 2015).

Tako je u nekim istraživanjima dobivena veća otpornosti muškaraca u odnosu na žene (Kocavalent, 2015) dok je u drugim dobivena veća psihološka otpornost žena (Linemann i sur., 2020; Natuveli i sur. 2018). Naši rezultati u skladu su s potonjim istraživanjima u kojima je također dobivena veća povezanost ženskog spola i psihološke otpornosti. Objašnjenje ovog nalaza leži i u činjenici da su žene bolje društveno povezane s drugima odnosno održavaju kvalitetnije socijalne mreže od muškaraca. Obrazovanje se u istraživanjima pretežito smatra zaštitnim faktorom psihološke otpornosti (Linemann i sur., 2020; Kunzler i sur. 2018). Nalazi ovog istraživanja su u skladu s tim istraživanjima kao, primjerice, istraživanje Weitzel i sur. (2022) u kojem se veća otpornost povezuje sa ženskim spolom, višim obrazovanjem i zaposlenjem na puno radno vrijeme.

Drugi cilj istraživanja bio je ispitati razlike psihološke otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na osnovna sociodemografska obilježja (spol i dob djeteta te radna aktivnost i obrazovanje oca i majke, prihodi kućanstva po članu obitelji, te ukupan broj djece u kućanstvu). Postavljeno je očekivanje o

postojanju razlika u psihološkoj otpornosti djece predškolske dobi s obzirom na dob ali ne i s obzirom na spol, pri čemu se očekivalo da će se psihološki otpornija biti starija djeca.

Psihološka otpornost djece općenito je procijenjena relativnom visokom. Najviše procjene dobivene su za samokontrolu/promišljenost djece, zatim za uspostavljanje kontakta/emocionalna stabilnost za asertivnost, zatim za uživanje u istraživanju, te najmanju procjenu za emocionalna stabilnost/suočavanje sa stresom. Rezultati su u skladu s postavljenom hipotezom te pokazuju da u psihološkoj otpornosti djece postoje jedino razlike s obzirom na dob, pri čemu su psihološki otpornija starija djeca, ali ne i s obzirom na spol djeteta niti s obzirom na druga sociodemografska obilježja obitelji i kućanstva.

Sljedeći cilj ovog rada bio je ispitati povezanost psihološke otpornosti roditelja i njihove djece. Očekivalo se da je psihološka otpornost roditelja u pozitivnoj korelaciji s otpornošću djece. Hipoteza je potvrđena te je dobivena srednja i pozitivna korelacija između psihološke otpornosti roditelja i 5 ljestvica psihološke otpornosti njihove djece. Psihološka otpornost oca i majke, najviše je povezana s asertivnosti djeteta, te umjereno s uživanjem u istraživanju djeteta, sa samokontrolom, emocionalnom stabilnošću odnosno suočavanjem sa stresom te s uspostavljanjem kontakta odnosno socijalnim vještinama. Objasnjenje dobivene povezanosti psihološke otpornosti roditelja i djece nudi teorija privrženosti, te će djetetov osobni doživljaj okoline u kojoj egzistira, utjecati na njegov rani psihosocijalni razvoj i postaviti će temelje za razvoj sigurne ili nesigurne privrženosti (Bouillet, Uzelac, 2007). Razvoj privrženosti u najranijem djetinjstvu može u velikoj mjeri utjecati na sveukupni psihosocijalni razvoj djeteta, ali i na razvoj dječje psihološke otpornosti. Ako dijete od najranije dobi prepozna sigurnu i podržavajuću okolinu, ono dobiva potrebnu slobodu za istraživanje svojih kapaciteta bez straha od odbijanja ili neuspjeha, a to ga osnažuje kao psihološki otpornog pojedinca.

Cilj ovog istraživanja bio je i ispitati mogućnost objašnjenja psihološke otpornosti djece na temelju psihološke otpornosti roditelja i sociodemografskih obilježja (spol, dob, obrazovanje i zaposlenost roditelja, prihodi kućanstva, broj djece u kućanstvu, redoslijed rođenja djeteta). Iako se očekivalo da psihološku otpornost djece najbolje objašnjava psihološka otpornost roditelja te zaštitni faktori poput, obrazovanja i zaposlenosti roditelja te prihoda kućanstva, ova hipoteza samo djelomično je potvrđena. Pokazalo se naime da su dob i spol te psihološka otpornost oca najbolji prediktori psihološke otpornosti djece. Odnosno specifično dob djeteta je najbolji prediktor asertivnosti i uspostavljanja kontakta odnosno socijalnih vještine, dok je spol djeteta najbolji prediktor

emocionalne stabilnosti odnosno suočavanja sa stresom i samokontrole. Psihološka otpornost oca najbolji je prediktor uživanja u istraživanju djeteta. Asertivnost je vještina djeteta da izrazi svoje osjećaje, potrebe i želje. Tu vještinu dijete pokazuje prema odraslima ali i prema djeci. Na taj način dijete komunicira svoje potrebe i misli (Mayr i Ulich, 2009). Teoretičari i praktičari se većinom slažu oko toga da se asertivno ponašanje uči, te svoju potpunu manifestaciju doseže pretežito socijalnim sazrijevanjem (Zarevski i Mamula, 1998). Prema tome, dobiveni rezultat je logičan u smislu da su starija djeca više usvojila asertivne obrasce ponašanja i bolje socijalne vještine. Smatra se da se asertivnost i druge socijalne vještine uče pomoću nagrade i kazne i učenjem po modelu (Milenković i Hadži – Pešić, 2006). Kao što je spomenuto, spol djeteta je u provedenom istraživanju najbolji prediktor emocionalne stabilnosti odnosno suočavanja sa stresom i samokontrole. Sličan nalaz u istraživanju na uzorku djece u dobi od 9 do 16 godina dobiven je i u istraživanju Sanchis-Sanchis i sur. (2020), u kojem su djevojčice pokazale češće korištenje strategija emocionalne regulacije kada doživljavaju tugu, tjeskobu i ljutnju od dječaka, te u ukupnom prosjeku korištenja regulacije vezano o tim specifičnim emocijama.

Doprinos sociodemografskih varijabli u objašnjenju psihološke otpornosti općenito je relativno mali. Ovaj nalaz u skladu je s drugim istraživanjima (Weitzel i sur., 2022), u kojima je također objašnjenja relativno niska količina varijance psihološke otpornosti na temelju sociodemografskih varijabli. Ovakav nalaz upućuje na zaključak da bi trebalo ispitati druge čimbenike koji bi mogli biti povezani s otpornosti. Budući da se otpornost opisuje kao dobra prilagodba nedaćama, vjerojatno je da bi izloženost nedaćama mogla imati relevantan učinak na otpornosti. Stoga bi gubitak voljene osobe ili neka teška kronična bolest mogli narušiti otpornost ili bi, obrnuto, uspješno suočavanje s krizom moglo ojačati nečiju otpornost (Ungar i Theron, 2020). Drugi autori sugeriraju da bi se psihološki čimbenici poput samoeфикаsnosti mogli rezultirati većom otpornosti (Stewart i Yuen, 2020). U budućim studijama trebalo bi svakako razmotriti povezanost daljnjih psiholoških i drugih vanjskih čimbenika s otpornošću.

5.1. Prednosti i nedostaci rada

Prednost ovog istraživanja je što je ono jedno od prvih istraživanja u kojem se razmatra odnos sociodemografskih obilježja roditelja i djece i psihološke otpornosti. Osim toga ovo istraživanje je jedno od rijetkih u Hrvatskoj u kojem je izmjerena psihološka otpornosti oba roditelja i njihove djece. Istraživanje nije bez nedostataka, pa je tako uzorak ispitanika prigodan i ograničen prostorno na područje Zagreba. U budućim istraživanjima valjalo bi koristiti veći, reprezentativan uzorak te

mjerenje planirati kroz više vremenskih točaka. Longitudinalni nacrt omogućit će donošenje boljih zaključaka, posebice u pogledu dobi ispitanika i psihološke otpornosti. U budućim istraživanjima valjalo bi uključiti i druge varijable koje ovdje nisu obuhvaćene kao primjerice druge okolinske varijable ali i druge psihološke varijable poput primjerice samoregulacije. Također, u budućim istraživanjima trebalo bi ispitati što se smatra visokom, a što niskom psihološkom otpornošću.

5.2. Znanstveni doprinos rada

Istraživanja otpornosti usmjerena su na pojedinca ali i na socijalno okruženje u kontekstu kojeg isti živi i djeluje. Znanstveni doprinos rada je sagledavanje psihološke otpornosti unutar socijalnih i emocionalnih okvira koji otpornost djece i roditelja ističu kao skup potrebnih vještina i znanja za uspješno suočavanje sa kompleksnim životnim izazovima i situacijama. Doprinos ovog rada je u provođenju kvantitativnog istraživanja kojim se empirijski ispituje psihološka otpornost djece predškolske dobi. U dosadašnjim istraživanjima, psihološka otpornost djece predškolske dobi rijetko je ispitana, stoga ovaj rad doprinosi objašnjenju ovog psihološkog konstrukta. Praktični doprinos istraživanja je mogućnost mjerenja psihološke otpornosti djece predškolske dobi te mogućnost osmišljavanja i primjene različitih intencija na temelju dobivenih rezultata istraživanja s ciljem poboljšanja psihološke otpornosti djece predškolske dobi.

6. ZAKLJUČAK

U provedenom istraživanju ispitan je odnos psihološke otpornosti roditelja i psihološke otpornosti njihove djece. Pokazalo se da su majke psihološki otpornije od očeva, te da su s obzirom na radni status najotporniji stalno zaposleni očevi otporniji.

U pogledu psihološke otpornosti djece rezultati jasno pokazuju da u psihološkoj otpornosti djece postoje jedino razlike s obzirom na dob, pri čemu su psihološki otpornija starija djeca, ali ne i s obzirom na spol djeteta niti s obzirom na druga sociodemografska obilježja obitelji i kućanstva.

Dobivena je i srednja i pozitivna korelacija između psihološke otpornosti roditelja i 5 ljestvica psihološke otpornosti njihove djece. Psihološka otpornost oca i majke, povezana je s asertivnosti djeteta, te s uživanjem u istraživanju djeteta, sa samokontrolom, emocionalnom stabilnošću odnosno suočavanjem sa stresom te s uspostavljanjem kontakta odnosno socijalnim vještinama. Roditelji s razvijenom psihološkom otpornošću biti će odlični modeli vlastitoj djeci s obzirom na to da su mnoga istraživanja pokazala da je obitelj temelj za razvoj psihološki otporne i mentalno izdržljive djece.

Ispitana je i mogućnost objašnjenja psihološke otpornosti djece na temelju otpornosti roditelja, dobi i spola djeteta te drugih sociodemografskih obilježja. Dob i spol te psihološka otpornost oca najbolji su prediktori psihološke otpornosti djece. Specifičnijem dob djeteta je najbolji prediktor asertivnosti i uspostavljanja kontakta odnosno socijalnih vještine, dok je spol djeteta najbolji prediktor emocionalne stabilnosti odnosno suočavanja sa stresom i samokontrole. Psihološka otpornost oca najbolji je prediktor uživanja u istraživanju djeteta.

Rezultati ovog istraživanja i nalazi iz literature ukazuju na izravan pozitivan učinak psihološke otpornost roditelja na psihološku otpornost njihove djece, te na cjelokupni psihosocijalni razvoj djeteta.

7. LITERATURA

- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*, Zagreb, Mate
- Benard, B. (2004). *Resiliency: What we have learned*. San Francisco, CA: WestEd.
- Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L. E., (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Bredenkamp, S., i Copple, C. (1997). *Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs (Revised Edition)*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children, NW, Washington, DC.
- Brislin, R. W. (1970). Back-translation for cross-cultural research. *Journal of cross-cultural psychology*, 1(3), 185-216.
- Cefai, C., Miljević-Ridički, R., Bouillet, D., Pavin Ivanec, T., Milanović, M., Matsopoulos, A., Gavogiannaki, M., Assunta Zanetti, M., Cavioni, V., Bartolo, P., Galea, K., Simões, C., Lebre, P., Caetano Santos, A., Kimber, B., Eriksson, C. (2015). *RESCUR: Na valovima – Kurikul otpornosti za predškolsku i osnovnoškolsku dob – Vodič za odgojitelje i učitelje*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
- Diamond, L. M. i Dube, E. M. (2002). *Friendship and attachment among heterosexual and sexual-minority youths: Does the gender of your friend matter?* *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 155-166.
- Dockett, S., Perry, B., Tracey, D. (1997). *Getting Ready for School*, Paper presented at the Annual Conference of the Australian Association for Research in Education. Brisbane, Australia: 1997). Preuzeto s <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED421248.pdf>. Pristupljeno 1. rujna 2023.
- Goldstein, R., Brooks, S., (2005). *Otporna djeca*. Zagreb: Neretva
- Goleman, D. (1997). *Emocionalna inteligencija*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Jefferies, P., McGarrigle, L., & Ungar, M. (2018). The CYRM-R: a Rasch-validated revision of the Child and Youth Resilience Measure. *Journal of Evidence-Informed Social Work*, 1-24.

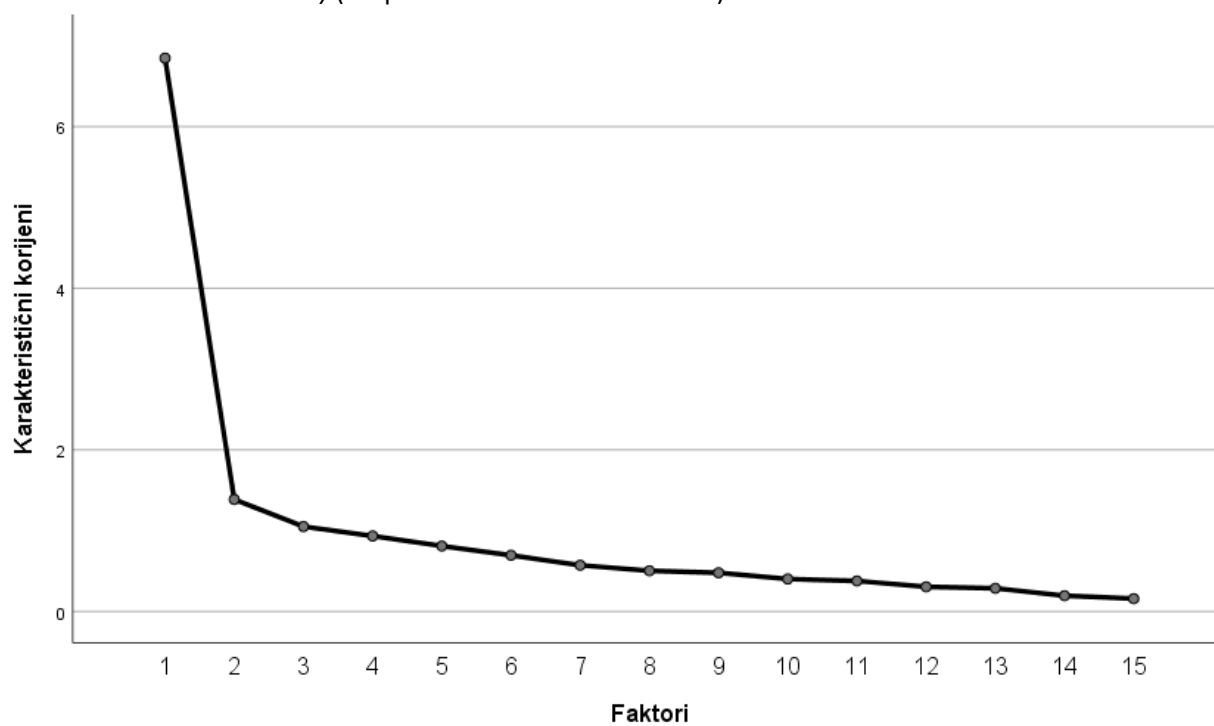
- Kamenov Ž., Jelić M., Lotar Rihtarić M., (2014). *Uloga privrženosti u bliskim odnosima tijekom adolescencije i odrasle dobi*. U .Lopižić J., Penezić, Z., Brajša-Žganec, A. *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Kocalevent, R. D., Zenger, M., Heinen, I., Dwinger, S., Decker, O., & Brähler, E. (2015). Resilience in the general population: standardization of the resilience scale (RS-11). *PLoS one*, 10(11), e0140322.
- Kotliarenko, M. A., Santos, H., Munist, M., Suárez Ojeda, N., Infante, F., & Grotberg, E. (1998). *Manual de identificación y promoción de la resiliencia en niños y adolescentes*. Washington: Fundación Kellogg, ASDI.
- Kunzler, A. M., Chmitorz, A., Bagusat, C., Kaluza, A. J., Hoffmann, I., Schäfer, M., ... & Lieb, K. (2018). Construct validity and population-based norms of the German brief resilience scale (BRS). *European journal of health psychology*.
- Liebenberg, L., Ungar, M., & Vijver, F. V. D. (2012). Validation of the child and youth resilience measure-28 (CYRM-28) among Canadian youth. *Research on social work practice*, 22(2), 219-226.
- Liebenberg, L., Ungar, M., & Vijver, F. V. D. (2012). Validation of the child and youth resilience measure-28 (CYRM-28) among Canadian youth. *Research on social work practice*, 22(2), 219-226.
- Linnemann, P., Wellmann, J., Berger, K., & Teismann, H. (2020). Effects of age on trait resilience in a population-based cohort and two patient cohorts. *Journal of Psychosomatic Research*, 136, 110170.
- Mayr, T., & Ulich, M. (2009). Social-emotional well-being and resilience of children in early childhood settings—PERIK: An empirically based observation scale for practitioners. *Early Years*, 29(1), 45-57.
- McCreary, L. L., & Dancy, B. L. (2004). Dimensions of family functioning: Perspectives of low-income African American single-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 690-701.
- Miljević-Ridički, R. (2015). *Životna prilagođenost majki i kognitivna uspješnost njihove djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Miljević-Ridički, R., Pahić, T., & Šaric, M. (2013). A Croatian study of practitioners' and kindergarten teacher students' opinions of their role in children's lives. *CEPS journal*, 3(2), 51-69.
- Miljević-Ridički, R., Pavin Ivanec, T. (2013). *Važnost socijalnog konteksta za kognitivni razvoj predškolske djece – usporedba kognitivne uspješnosti djece koja odrastaju u različitim obiteljskom i institucionalnom okruženju*. *Suvremena psihologija*. 12 (2009), 2; 309-322

- Nekić, M., Galić, M. (2006). *Privrženost u odrasloj dobi*. U Lacković Grgin, K., Čubela Adorić V. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Noble, T., i McGrath, H. (2008). *The positive educational practices framework: A tool for facilitating the work of educational psychologists in promoting pupil wellbeing*. *Educational and Child Psychology*, 25(2), 119-134.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of family therapy*, 22(2), 144-167.
- Orthner, D. K., Jones-Sanpei, H., i Williamson, S. (2004). *The resilience and strengths of low-income families*. *Family relations*, 53(2), 159-167. Preuzeto s <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00006.x>. Pristupljeno 15. kolovoza 2023.
- Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko, Naklada Slap
- Resilience Research Centre. (2018). *CYRM and ARM user manual*. Halifax, NS: Resilience Research Centre, Dalhousie University.
- Resilience Research Centre. (2018). *CYRM and ARM user manual*. Halifax, NS: Resilience Research Centre, Dalhousie University.
- Sanchis-Sanchis, A., Grau, M. D., Moliner, A. R., & Morales-Murillo, C. P. (2020). Effects of age and gender in emotion regulation of children and adolescents. *Frontiers in psychology*, 11, 946.
- Sanchis-Sanchis, A., Grau, M. D., Moliner, A. R., & Morales-Murillo, C. P. (2020). Effects of age and gender in emotion regulation of children and adolescents. *Frontiers in psychology*, 11, 946.
- Stewart, D. E., & Yuen, T. (2011). A systematic review of resilience in the physically ill. *Psychosomatics*, 52(3), 199-209.
- Tatalović Vorkapić, S. i Lončarić, D. (2014). *Validacija hrvatske verzije ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece*. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(2), 102-117. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/131196>.
- Tatalović Vorkapić, S., & Lončarić, D. (2014). Validacija hrvatske verzije Ljestvice socio-emocionalne dobrobiti i otpornosti predškolske djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(2), 102-117.
- Ungar, M., & Liebenberg, L. (2013). Ethnocultural factors, resilience, and school engagement. *School Psychology International*, 34(5), 514-526.
- Ungar, M., & Liebenberg, L. (2013). Ethnocultural factors, resilience, and school engagement. *School Psychology International*, 34(5), 514-526.
- Ungar, M., & Theron, L. (2020). Resilience and mental health: How multisystemic processes contribute to positive outcomes. *The Lancet Psychiatry*, 7(5), 441-448.

- Van Ommeren, M., Sharma, B., Thapa, S., Makaju, R., Prasain, D., Bhattarai, R., & de Jong, J. (1999). Preparing instruments for transcultural research: use of the translation monitoring form with Nepali-speaking Bhutanese refugees. *Transcultural psychiatry*, 36(3), 285-301.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller S. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Weitzel, E. C., Glaesmer, H., Hinz, A., Zeynalova, S., Henger, S., Engel, C., ... & Löbner, M. (2022). What builds resilience? Sociodemographic and social correlates in the population-based LIFE-adult-study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15), 9601.
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (2001). *Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery*. Cornell University Press.
- Wyman, P. A., Cowen, E. L., Work, W. C., Raoof, A., Gribble, P. A., Parker, G. R., & Wannon, M. (1997), *Interviews with Children Who Experienced Major Life Stress: Family and Child Attributes that Predict Resilient Outcomes*. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 31(5), 904-910.
- Zarevski, P. i Mamula, M. (1998). *Pobijedite sramežljivost: a djecu cijepite protiv nje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

8. PRILOG

Grafični prikaz 1: Scree plot sa 15 čestica upitnika psihološke otpornosti za odrasle (*eng. Adult Resilience Measure - ARM-R*) (Eksploratorna faktorska analiza)

9. ŽIVOTOPIS AUTORICE

BABURIČINA 22, 10 000 ZAGREB, HRVATSKA
TELEFON: 091 / 88 45 550 E-MAIL : ana.santrac@gmail.com

LANA BOJČIĆ SANTRAC

SAŽETAK

- petnaestogodišnje iskustvo u odgojiteljskim, mentorskim i voditeljskim poslovima
- pouzdana, odgovorna i ambiciozna osoba
- profesionalni cilj : daljnja edukacija i usavršavanje

OSOBNI PODACI

Ime i prezime: Lana Bojčić Santrač
Datum i mjesto rođenja: 08. listopada 1983., Zagreb
Adresa: Baburičina 22, 10 000 Zagreb
Telefon: 091 88 45 550
E-mail: ana.santrac@gmail.com

OBRAZOVANJE

2024.- danas HURT, Edukacija iz realitetne terapije
2018.- 2024. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Poslijediplomski specijalistički studij Cjeloživotno učenje
2013. –2016. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Rani i predškolski odgoj i
obrazovanje, Diplomski studij
2005. – 2008. Učiteljska akademija u Zagrebu, Preddiplomski studij
1998. – 2002. Gornjogradska gimnazija, Zagreb
1990. – 1998. Osnovna škola Tina Ujevića, Zagreb

RADNO ISKUSTVO

2011. - dana **Dječji vrtić Vrbik**
- odgojiteljica
2015 – 2016 – voditeljica objekta
2017 – danas - mentorica za metodiku tjelesnog odgoja studentima
UFZG-a, rad na projektu Kurikul"Otpornost" u suradnji s
UFZG- om, provođenje projekta ranog učenja engleskog jezika
u suradnji s GiGa Igraonicom (Gimnazija Gaudeamus u
Osijeku)

2009. – 2011. **Dječji vrtić Vrbik, Dječji vrtić Šumska jagoda**
- odgojiteljica na zamjeni

2008. – 2009. **Dječji vrtić Vrbik**
- pripravnički staž za odgojiteljicu

2006. – 2008. **Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Zagreb, Mihanovićeva 3**
- administrativni referent na liječničkoj komisiji HZZO-a

2003. – 2006. **Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, Zagreb, Klovićeva 1**
- administrativni referent na šalterskim poslovima

VJEŠTINE

Rad na računalu Aktivno i svakodnevno korištenje MS Office paketa, Interneta
Strani jezici Engleski aktivno u govoru i pismu
 Španjolski pasivno u govoru i pismu
Vozačka dozvola B kategorije

HOBIIINTERESI

Stručna literatura
Stručna usavršavanja
Latinoamerički plesovi

PREPORUKE

Dostupne na zahtjev

10. IZJAVE

IZJAVA

kojom ja, LANA BOJČIĆ SANTRAČ, OIB: 94155215745, student/ica Specijalističkog studija cjeloživotnog učenja u Zagrebu na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, kao autor/ica završnog specijalističkog rada s naslovom: „Psihološka otpornost roditelja i otpornost njihove djece”

1. Izjavljujem da sam završni specijalistički rad izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Renate Miljević-Riđički. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u radu citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama sukladno odredbama Pravilnika o završnom specijalističkom radu Učiteljskog fakulteta u Zagrebu. Rad je pisan u duhu hrvatskog jezika.
2. Dajem odobrenje da se, bez naknade, trajno pohrani moj rad u javno dostupnom digitalnom repozitoriju ustanove i Sveučilišta te u javnoj internetskoj bazi radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, sukladno obvezi iz odredbe članka 83. stavka 11. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (NN 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
3. Potvrđujem da je za pohranu dostavljena završna verzija obranjenog i dovršenog završnog specijalističkog rada. Ovom izjavom, kao autor/ica dajem odobrenje i da se moj rad, bez naknade, trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim studentima i djelatnicima ustanove.

Student/ica:

Lana Bojčić Santrač

**POPIS ČLANOVA POVJERENSTVA
ZA OCJENU I OBRANU ZAVRŠNOG RADA**

doc.dr.sc. Tea Pahić, predsjednica

prof.dr.sc. Renata Miljević- Riđički (mentorica) i član/ica

prof.dr.sc. Andreja Brajša-Žganec – vanjska članica (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar)